

Samuel Rachel Gerhard Nährman

**Exercitationem Academicam De Iurisprudencia Praeside Samuele Rachelio ... in
Illustri Holsatorum Academia P. P. Disquisitioni publicae submittit Respondens
Gerhardus Nährman, Lubecensis. a. d. [...] Septembr. In Auditorio Iuridico**

Kiloni[j]: Reuman, 1675

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn798481374>

Druck Freier Zugang

V. N. — 2 (78.)

1. Philippi de delegatione.
2. Carpzow de jure fisci circa bona ob defraudatum falsa professione
centum in commissum cadentia.
3. Carpzow de restitutione in integrum minorum.
4. Schwendendorfer jus noctis.
5. Idem de jure circa pecudes.
6. Idem de jurisdictione feudali dominica.
7. Idem de exceptione.
8. Bastineller de denunciatione civili, canonica et evangelica.
9. Nicolai de jure terminorum et finium.
10. Reinmann de re trovendendo. pactum.
11. Leickherr de eo quod interest.
12. Geiger de eo quod iustum est circa redemptionem annui redditus.
13. Teator de usurpationibus.
14. Lincken de jure Justiniani receptione et auctoritate in Germania.
P. 1. et 2.
15. Gottschalck de matrimonio illicito.
16. Wippermann de commentariis.
17. Pettel de fructibus.
18. F. Gerder de mutuo civitatum.
19. Friedlieb de jure revocandi feuda sine consensu quorum interest alienati.
20. Pafor. elementum aquae.
21. Klein Schmidt de beneficio inventari.
22. Woltermann de constitutionibus principum.
23. Hoettermann de nequitia advocatorum.
24. de receptu rerum. Dreher.
25. Frommann de ficta seu quasi traditione.
26. Stendorf de officio judicis.
27. Breit sprach de protractione et abbreviatione litis.
28. Rachel de justitia universali.
29. Idem de jurisprudentia.
30. Faloxner jura conviviorum.
31. Idem de sub et obreptione.

33. Martini de antichresi.
34. Wedderkopp de moratoria praescriptione.
35. Struv de dedicatione templorum et altarium.
36. Sincx de iudicio penitentium.
37. Mühlppfort de aestimatione in genere et in specie de justa.
38. Strausf de privatione legitimae.
39. Lederer de jure cursuum publicorum.
40. Naevius de gerada Saxonica.
41. Schultz de aneclogiis.
42. Petr. Müller de constituto possessorio.
43. A. Beier de reciproco conventionali. Von Hufschmidt.
44. Reyher de intervallo ejuorq. iuribus.
45. G. Engelbrecht de culpa.
46. P. Müller de securitate metuentium.
47. Rhadius de dubitante.
48. Schulzen de commodo propter tertium.
49. Schulzen de conditione iurisjurandi.
50. Schubart de ludis equestribus. Quirinus.

30.
30
D. O. M. A.

EXERCITATIONEM ACADEMICAM

De

JURISPRUDENTIA

PRÆSIDE

SAMUELE RACHELIO, J.U.D.

Juris Naturæ & Gentium in Illustri Holfato-
rum Academia P.P.

Disquisitioni publicæ submittit

RESPONDENS

GERHARDUS NÄHRMAN,

Lubecensis.

a. d. Septembr.

In Auditorio Juridico.

KILONI.

Excudebat Joach. Reuman, Acad. Typogr. Anno 'clv. lvc. LXXV.

OPRÆNOBILI ET SPECTA-
TISSIMO VIRO,

DN. GEORGIO
de LENGERKEN,

Reip. Lubecensis Civi æstimatesimo,

NATIONISq; ANGLICANÆ

Negotiorum Procuratori Integerrimo,

DOMINO VITRICO SUO

Veri PATRIS loco

devenerando atque amando,

*Hoc studiorum Academicorum suarq; diligentia spe-
cimen amoris & honoris ergo dedicat*

filius observantissimus

GERHARDUS NÄHRMAN.

Σὺν Θεῷ.

I.

Jurisprudencia qualis sit disciplina, à multis cum Philosophis tum JCtis sed admodum variè disputatum fuit, ut, si forsan vel illorum numerus vel autoritas ab hoc argumento me abstereret, ipsa tamen doctrinæ discrepantia saltem ad symbolam conferendam me excitare posset. Quod tantò libentiùs facio, quò magis necessariam esse Juris philosophiam, nec eam nisi ab imperitis ac incitis hominibus contemni scio. Qui populariter loquuntur, nunc *Scientiam*, nunc *Artem juris*, nunc *Intelligentiam*, nunc *Civilem Sapientiam* appellitant. Atque iis hæctenus quidem accenseri meretur Ulpianus, qui *Jurisprudenciam* rudi penicillo delineat, quod sit *divinaram atque humanarum rerum notitia, justis atque injustis scientia*. l. 10. §. 2. ff. de J. & J. §. 1. Inst. eod. & ibi Bachov. n. 4. & 5.

II. Ut igitur genuina Jurisprudenciæ natura tantò rectiùs innotescat, nemo non ex ipso hoc nomine cognoscit, esse illam *Prudentiam quandam Juris*. De Prudentia igitur quædam ut præmittantur, vel imprimis necessarium esse arbitror. *Φρόνησις ἐστὶν ἐξὶς ἀληθῆς μετὰ λόγου πρακτικὴ ποιεῖ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ*. *Prudentia est habitus cum ratione vera conjunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona & mala sunt*. Hanc definitionem cum attulisset Philosophorum princeps s. *Nicom. 5. §. 9.* mox illam repetit, & adseveranter confirmat his verbis §. 17: ὡς ἀνά-

A

ἀνά-

2
ἀνάγκη τὴν Φρόνησιν ἐξινεῖναι μὲν λόγῳ ἀληθῆ, πρὸς τὰ ἀνθρώπι-
να αγαθὰ πρακτικῆν. Quapropter necesse est, Prudentiam
habitu[m] esse, cum ratione vera conjunctum, ad agendum ido-
neum, in bonis humanis occupatum. Alibi ita eam describit:
Φρόνησις ὅτιν ἀρετὴ Δianoίας, καθ' ἣν εὖ βεβλεῦσα δύναται πρὸς
ἀγαθῶν καὶ κακῶν τῶν εἰρηδικῶν εἰς εὐδαιμονίαν. Prudentia est
virtus rationis, per quam bene consultare possunt de bonis &
malis, quae dicta sunt pertinere ad felicitatem. 1. Rhet. 9. Hæ
verò definitiones particulatim expendendæ sunt.

III. Primò quidem notum est, Hominem ad diver-
sa munia obeunda à Natura accepisse plures easq; diversas
Facultates seu Potentias, cum primis Intelligentem & Appe-
tentem. Utraque hæc ut suo munere rectè, facillè & li-
benter fungatur, certis habitibus perfici potest: quæ Per-
fectiones nomine Virtutum veniunt. Itaque Intellectus
suis, atque item Appetitus suis, & ab istis diversis, Virtuti-
bus perficitur. Hanc ob causam in Rhetoricis definitur
Prudentia quod sit ἀρετὴ Δianoίας, Virtus Intellectus. Quem-
admodum verò Appetitus duæ sunt proprietates, δίωξις καὶ
Φυγή, Persecutio boni, & Fuga mali; ita Intellectus pro-
prietates sunt, κατάφασις καὶ ἀποφασις, Affirmatio & Nega-
tio: hoc est, ubi Intellectus ratiocinationem instituit, Veri-
tatem indagat, & illi inventæ adsentitur, Falsum depre-
hensum rejicit. 6. Nicom. 2. §. 4. Jam vero quinque sunt
Habitus, quibus præditus perfectusq; intellectus Verum in
omni materia inquirere, & à Falso secernere potest. De iis
ita differit Philosophus: ἐστὼ δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῶν κατα-
φαῖναι ἢ ἀποφαῖναι, πέντε τὸν δεξιμόν. ταῦτα δ' ὄντι, τέχνη, Πιστή-
μη, Φρόνησις, σοφία, νῆς. Ac sint sanè quinque numero, qui-
bus Intellectus verum enuntiat, vel ajendo, vel negando: Ars,
Sci-

Scientia, Prudentia, Sapientia, Intelligentia. 6. Nicom. 3. §. 2.
 Cum igitur Intellectus his quinque habitibus instructus in
 quaque re Veritatem pervidere & ratiocinando colligere
 possit, atque illam probare, Falsitatem respuere norit, ideo
 eadem Prudentia definitur Philosopho per *ἔξιν* Habitum, &
 quidem *ἀληθῆ καὶ λόγος*, hoc est, *cujus adminiculo veritas*
ratiocinando inquiri possit. Quia enim supra dixerat,
 Intellectum horum habituum præsidio posse *ἀληθεύειν*, ve-
 rum enuntiare seu dicere; ipsa Prudentia illi describitur *ἔ-
 ξις ἀληθείας*: quemadmodum Ars eidem definitur, *ἔξις πρὸς*
λόγος ἀληθείας ποιητικῆς, *Habitus quidam effectivus, cum vera*
ratione conjunctus. 6. Nicom. 4. §. 10. Cumq; illa Veritas ex-
 quiratur *καὶ λόγος*, per *ratiocinationem*, ideo nihil interesse
 puto, sive dicatur, quod Prudentia sit habitus *ἀληθείας*, sive
καὶ λόγος ἀληθείας, quod vel hoc vel isto loquendi modo pla-
 nè idem designari, adeoq; à nonnullis hic in scirpo nodum
 quæri existimem.

IV. Præterea in definitione Aristotelica Prudentia
 dicitur esse *Habitus Practicus*, & quidem imprimis propter
 ejus finem, *πρᾶξις*. Quæ vox licet interdum latius acci-
 piatur, hic tamen strictè & propriè est intelligenda de *Actio-
 nibus moralibus*. Quemadmodum enim Intelligentiæ, Sa-
 pientiæ & Scientiæ mera contemplatio veri, Arti *ποίησις*,
effectio sive opus, ita Prudentiæ *πρᾶξις*, *Actio* pro fine est.
 Itaque licet Intellectus reapse non sit nisi unus, pro variis
 tamen his finibus, alius dicitur Theoreticus, alius Practicus,
 alius Effectivus: propterq; hos diversos fines etiam illarum
 objecta determinantur, quod Theoreticus circa τὰ θεωρητικά,
res contemplativas, Practicus circa τὰ πρακτικά, *res agendas*,
 Effectivus circa τὰ ποιητικά, *res efficiendas*, versetur. Quæ-
 nam

nam vero sint illa *πραΐα*, disertius etiam explicat Philosophus, quando ait esse illa *Bona & Mala*, quæ vitam humanam moraliter consideratam ullo modo felicem aut infelicem reddere possint. Illam obtinebit, si adminiculo Prudentiæ Bona à Malis rectè discernere, atque ista quidem eligere, hæc vitare noverit. Bene Eustratius *ad cap. 5. lib. 6. Nicom. §. 9.* Quod additur, circa ea quæ & bona & mala homini sunt, illud sanè proprium revera Prudentiæ est, absolvitq; definitionem, efficitq; ut cum re definita reciprocetur. Prudentia enim sola est, quæ circa ea, quæ homini sunt & bona, & mala, versatur: ut bona inveniat atque eligat, quomodoq; ea consequi possit consultet: mala caveat & evitet: quippe cum utraque hæc ad Prudentiæ virtutem spectent, ut & subjectarum sibi rerum qualitates inveniat, & de modo cogitet ac consultet, quo & consequi & evitare eas optimè possit.

V. Quomodo vero Prudentia circa Bona & Mala vitæ humanæ versetur, indicat descriptio Aristotelica ex Rhetoricis proposita, qua dicitur Prudentiam esse talem Intellectus virtutem, *καθ' ἣν εὖ βουλευσάτω δύναται περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν εἰς εὐδαιμονίαν*, perquam bene consultare possunt de bonis & malis, ad felicitatem pertinentibus. Quæ verba quamvis aliquam lucem ex modò recitatis Eustratii postremis verbis capere possint, majori tamen adhuc illustratione indigere videntur. Prudentiæ habitus integrè & perfectè consideratus continet in se quosdam habitus particulares, putà *εὐβουλίαν*, bonam Consultationem, *σύνεσιν* sive *εὐχρηστίαν* Sagacitatem, & *γνώμην*, Equanimitatem. Ipse Aristoteles *6. Nicom. 11. §. 5.* appellat *ἔξις*, habitus: & eod. *cap. §. 7.* *δυνάμεις*, facultates.

VI. *εὐβουλίαν* Aristoteles ita definit, quod sit *ἀρετὴ τῆς*
κτ'

καὶ τὸ συμφέρον πρὸς τὴν τελειότητα, ἢ φρόνησις ἀληθὴς ἐπιθυμία ἐστίν.
Bona consultatio est rectum quoddam consultationis, ad utili-
tatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cujus ipsa
prudencia est vera existimatio. 6. Nicom. 9. §. ult. Quando
 Philosophus εὐεξίαν dicit esse ὀρθότητα, non qualemcunque
 consultationem vult haberi εὐεξίαν, etiamsi per istam finis
 desideratus obtineatur, sed eam demum, quæ ita omni parte
 sit Recta, ut τῶν εὐ τῆς ἐξελίξ ὀρθότητι consultationis nihil pro-
 fus detrahatur. Itaque εὐεξίας & illi inhærentis ὀρθότη-
 τος hæ sunt conditiones, ut primò ita consultaturo sit propo-
 situs finis bonus, & ab ipsa Prudentia talis iudicatus & de-
 monstratus: deinde ut eligat media illi fini consentanea
 non solum ratione essentialis qualitatis, ut sint honesta, bona
 ac licita, sed etiam ut ad illum finem obtinendum sint Uti-
 lia, convenientia, maximeq; accommodata: tertio ut illa
 media executioni mandentur seu expediantur tempore
 oportuno, non præcipitanter, neque nimis cunctanter: &
 denique ut hoc fiat modo honesto ac decenti. His enim
 omnibus observatis & Recta erit consultatio, & quoque
 Bona. Apparet hinc consultaturo finem jam esse certum,
 adeoq; Consultationem occupari circa Media, quatenus illa
 ad finem obtinendum Utilia sunt. Finis ille vel est Uni-
 versalis, vel Particularis: hic particulare aliquod bonum,
 iste absolutè tale in se habet. 6. Nicom. 9. §. 26. Hoc quidem
 loco εὐεξίαν consideramus, ut illa sibi propositum habet
 finem universalem, & bonum absolutè tale, εὐδαιμονίαν,
vita felicitatem, qualis illa à Philosopho describitur. Media
 vero necessum est ut sint ejusdem generis, convenientia,
 & in potestate deliberantis posita. 3. Nicom. 3. & 6. Nicom. 9.
 Hinc Gifanius hanc conficit summam: *Evbulia nihil est aliud,*

quam rectum consilii, quæ ea, quæ toti vitæ sint bona & utilia, bona ratione & modo, debitoq; tempore adsequamur. in cap. 9. lib. 6. Nicom. in f.

VII. *Σύνεισις*, Sagacitas, Perspicacia, Intelligentia Hein-
sio, Docilitas Camerario explicata, est facultas quædam
promptè catèq; de Prudentiæ dictatis rebusve practicis ad
civilem vitam bene degendam pertinentibus arbitrandi sive
judicandi. Huc redit summa cap. 10. lib. 6. Nicom. Signi-
ficat *σύνεισις* vim ingenii prompti, ad celeriter percipiendum
id, quod refertur, & rectè dijudicandum. Quamvis autem
in iisdem rebus ac negotiis versatur cum Prudentia; non-
nihil tamen ab hac differt. Nam Prudentia deliberando
& consultando quærit quid expediat, quæq; actio suscipi aut
non suscipi debeat: & cum invenerit, statuit atque præcipit,
quid fieri oporteat. Istud igitur Prudentiæ est munus. Hæc
autem ingenii vis, quam *σύνεισις* vocat Philosophus, id quod
imperatum demonstratumq; est, quale sit, celeriter &
promptè animadvertit, & præsentè judicio approbat. Ideoq;
Aristoteles Prudentiam dicit habere instar doctoris, &
σύνεισις instar discipuli. Si quis enim scitè docet, habetq;
auditorem ingeniosum & *συνεστόν*; hic facillè discit cogno-
scendo & intelligendo. Pari modo quod Prudentia monet
atque jubet, docile & sagax ingenium perspicit statim judi-
cando quale sit, cum approbat intelligendo.

VIII. *Ἐπιείκεια*, Sententia, sive Equanimitas describitur
Philopho, quod sit *ἡ τῶ ἐπιεικῆς κείους ὀρθή*, Rectum judi-
cium equitatem amantis, facilis cordatiq; viri. Hæc facultas,
perinde uti *σύνεισις*, est *κελιστή*, ad Intellectum pertinens,
Ait autem Aristoteles, hoc iudicium debere esse rectum,
hoc est, ut non temerè adfectetur Equitas, sed veris & gra-
vibus

7
vibus causis sit subnixus, qui in illam propendet. Quemad-
modum autem ipsa Æquitas differt à stricto jure; ita γνώμη
se habet ad σύνεσις. Hæc enim de prudentiæ præceptis sim-
pliciter ita judicat, uti in se sunt: Istius vero judicium uti
est mite & benignum, ita quoque ad æquitatem iis in causis
prona est, quæ ex æquo bono dijudicari merentur. Illa
Æquitas, quæ stricto juri contra distinguitur, solet emen-
dare jus legitimum, adeoq; de iis Legibus, quas alii tulle-
runt, judicare solet. γνώμη vero in ius, quæ ab aliis facta
sunt, versari dicitur, quatenus illa benigna censura excipi,
veniamq; mereri videantur. Quam postremam differen-
tiam suppeditat Paraphrastes Græcus cap. 12. lib. 6. Nicom.
p. 388. editionis Heinisianæ Lugdunensis.

IX. His Prudentiæ partibus miscet Aristoteles Νῆς,
Intelligentiam, habitum illum principiorum: quæ cum sint
vel theoretica, vel practica, procul dubio hæc postrema
ad perfectionem Intellectus Practici non parùm faciunt, &
insignem aliquam Prudentiæ partem constituunt. Hæ i-
gitur sunt ἐξῆς sive δυνάμεις μερικαὶ solidæ Prudentiæ: de
quibus ita colligit Philosophus δ. Nicom. 11. §. 5 εἰσὶ δὲ πᾶσαι
αἱ ἐξῆς αὐτῆι εὐλόγως εἰς τὸ τῆν εἶναι. Atque est rationi con-
sentaneum, omnes hos habitus eodem pertinere. In hæc ita
commentatur Eustratius: *Cum igitur res ipsas disponit quispi-
am, atque ad finem rectè dirigit, Prudens: cum rectè disposi-
tas directasq; atque ad finem ad quem oportebat perductas
fuisse eas judicat, Perspicax vocatur. Equanimis vero ap-
pellatur, cum personis, rebus, causis, & modis accommodata
judicia exercet. Paraphrastes vero his verbis eadem illu-
strat: Idem namq; homo, cum ea, quæ ad bonum finem ten-
dunt, agit, Prudens est. Cum vero de iis ut oportet deliberat,*
bene

8

*bene consultus dicitur. Cum vero, quæ ad bonum finem ordi-
navit & disposuit, cognoscit, recte q̄. & ut fieri oportet, de iis
judicat, intelligentia (σοφία) præditus dicitur. Cum vero,
quæ ab aliis facta sunt, rectè considerat, eaq̄ venia interdum
prosequitur, quoties nimirum hoc merentur, tunc εὐγνώμων &
συγνώμων vocatur. Hæc de Prudentia in genere dixisse suffi-
ciat. Plura qui desiderat, adeat Aristotelem, qui de illa
multa non solum subtiliter, sed & quædam perobscure tra-
dit, sic ut quidem doctissimos Interpretes facem circum-
ferre, veritatem autem vix illis alluxisse videas.*

X. Gradum deinceps promovebimus ad investiga-
das Prudentiæ species, ejusdem Philosophi ductum secuturi,
quamvis per salebras tenebrasq̄; incedentis. Antequam
vero ad illas species nos deducat, hæc præmittit *6. Nicom. 8.
§. 1. τῆ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ Φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις. τὸ
μὲν τῆ εἶναι, ἔ τὸ αὐτὴ αὐτῶν. Civilis Scientia autem & Pru-
dentia sunt ille quidem idem habitus: sed natura, qua sunt
tamen & essentia, non est eis eadem.* Ita hæc interpretantur
Dion. Lambinus & Matthias Bergius: priora bene, posteriora
malè. Primò enim hic dispiciendum est, quid Philosopho
hic significet ἡ πολιτικὴ. Rectè illi videntur hoc accepisse de
Scientia politica: quomodo etiam hoc vertit Andreas Hy-
perius in suo commentario. Quibus accedere videntur
Jo. Argyropylus, Camerarius & Magirus, qui τὴν πολιτικὴν
interpretantur per *Facultatem civilem*, significantes procul
dubio hac voce ipsam disciplinam Politicam, sicuti etiam
illam manifestè explicant Thomas & Acciajulus. Eustratius,
Paraphrastes Græcus, aliiq̄; hoc veluti quoddam ulcus ne
quidem attingunt. Quid autem ἡ πολιτικὴ verè hoc loco
denotet, & qua ratione opponatur hic Prudentiæ, puto ex
ipso

9
ipſo Ariſtotele rectiſſimè poſſe declarari. Ille enim Capite
proximè præcedente Septimo cum doceret, quid ſit Sapien-
tia, jamq; oſtendere vellet, quomodo illa & à diſciplina
Pólitica & à Prudentia differet, Sapientiam dicit hiſ eſſe
multò præſtantiorem & honoratiorem ſcientiam, moxq;
hæc adjicit verba §. 7. ἀποθν γὰρ, εἰ τίς τὴν ἐπιτήμην πολι-
τικὴν, ἢ τὴν Φρόνησιν ἀσφαλιωτάτην οἰεῖται εἶναι. *Absurda enim
fuerit ejus ſententia, qui Scientiam civilem aut Prudentiam
omnium optimam eſſe putet.* Circa hunc textum malè ſe ge-
runt Scholiaſtes & Paraphraſtes Græcus, eumque penitus
pervertunt. At Latinus interpres vetus, Thomas, Argyro-
polus, Camerarius, Giſanius & alii τὴν ἐπιτήμην πολιτικὴν
propriè accipiunt, & de ipſa diſciplina Politica interpretan-
tur; hanc enim Philoſophus manifeſtè Scientiæ nomine
appellat 1. *Nicom.* 2. §. 4. 5. 7. & 10. Unde rectè in textum
ex 6. *Nicom.* 7. §. 7. ita commentatur P. Victorius: *Obſer-
vandum, quod cum in præmio horum librorum ἐπιτήμην πολι-
τικὴν appellaris in univerſum totam Philoſophiam Ethicam,
quatenus in civili ſocietate verſatur; hic quoque locus eodem
modo intelligi poſſet, ut ſit ſenſus: absurdum fore, ſi quis vel
civilem facultatem in univerſum, vel Prudentiam Sapientiæ
preferre velit.*

XI. Qui à veriſſima hac ſententia abeunt, eamve
dubiam faciunt, ſui erroris vel opinionis hanc habent cau-
ſam, quaſi rerum practicarum nulla detur ſcientia. Philo-
ſophiæ enim practicæ, quæ tota Ariſtotele τῆς πολιτικῆς no-
mine venit, finem non theoriam, ſed praxin: & objectum
ſcientiæ eſſe univerſalia, reſq; neceſſarias, τὰ περὶ αὐτὰ ſeu
actiones humanas eſſe ſingulares & contingentes, inquirunt.
Hiſ igitur occurrendum, reſq; omnis accuratiùs explicanda
eſt,

B

eſt,

est, quod ex sequentibus hinc nonnulla sint derivanda. Primò igitur illud certum esse concedent omnes, qui philosophiæ præceptis vel leviter sunt imbuti, longe differre cognitionem à *προδεξιμῶν* à cognitione probabili. Illa Scientiam, hæc Opinione[m] producit. Illa Veritatem certam & indubitatam ostendit, hæc cum formidine oppositi conjuncta est. Ista intellectum penitus convictum tenet: hæc eum quidem ad alteram contradictoriarum magis inclinat, ut tamen ille nutet ac dubius quodammodo vacillet. Jam vero quis dixerit, de rebus practicis nihil nos indubitato scire posse, sed tantum opinione cum formidine oppositi duci? Hoc certè si quis dixerit, omnem Legum autoritatem evertet, quæ maximè sunt certa reddet incerta, & ancipiti sæpe Probabilitate suspendet, quæ absque peccato fieri aut omitti nequeunt, nisi mens omnino sit certa. Si homicida sententiã Judicis capite plecti jubeatur, quis quæso dixerit, Judicem Legis normam secutum mera opinione ductum fuisse? si depositum, commodatum aut mutuuum repetatur, quis dixerit, depositarium, commodatarium, aut debitorem sola opinione ad hæc reddenda constringi? Sexcenta ejus generis alia possent adferri.

XII. Si igitur nemini non hæc videbuntur esse absurda, videamus jam præterea qualis sit materia practica. Cum enim Scientia per demonstrationes veritatem exhibeat, & verò per illas ex certis principiis adfectiones de subjecto ostendantur, de hujus conditione constare oportet, ut hinc simul intelligi queat, an illud scientiæ & demonstrationum capax sit. Constituunt igitur materiam practicam Actiones humana[m] morales & civiles, de quibus ex principiis practicis demonstrari possunt hæ adfectiones, quod sint vel Honestæ

vel

vel Turpes, Justæ vel Injustæ, Temperantès vel Intemperantes, & similes aliæ. Non vero hic sunt intelligendæ Actiones singulares Titii, Sempronii: quomodo verbi gratia Cajus cum Caja adulterium, aut Mævius furto quid Sempronio subduxerit; sed in genere quatenus ita sub universali Legum obligatione sunt comprehensæ. Quamvis enim Demonstrationum longa series neçti, & postrema earum tandem conclusione aliqua singulari terminari possit, & ex ejusmodi plurimis demonstrationibus particularibus integra disciplina ἐπιστημονικῆ coacervetur, atque ita etiam ex multis demonstrationibus practicis Scientia Politica congeratur; eo tamen modo Actiones in illa sunt considerandæ, & pro subjecto hujus Scientiæ habendæ, quatenus notionem Universalium recipiunt, & ex obligatione Legum etiam necessitatem moralem consequuntur. Ita enim fiet, ut etiam hæc Scientia circa Universalia & suo modo necessaria sit occupata. Ea ratione si demonstravero, Incestum, Adulterium, Furtum, & similia facinora in genere considerata esse illicita, turpia & injusta, sine ulla hæsitatione per istiusmodi ἀποδείξεις certus esse, & si res ita ferat, illas ad singulares actiones, putà incestum Titii, adulterium Caji, Furtum Mævii producere possum.

XIII. Dixi Actiones humanas morales civilesq; constituere subjectum scientiæ Politicæ, universali notione intellectas, & quatenus illæ obligatione Legum ad certum finem diriguntur. Si enim illas absolutè & in se spectes, propter libertatem, qua in agendo gaudent homines, sunt merè contingentes. Sed cum Deus hominem non voluerit vagam & qualemcunque agere vitam, adeoq; quod libet non protinus liceat, certum illi finem præfixit, ad quam

actiones suas componeret atque dirigeret: à quo ut tanto minus illæ aberrarent, libertatem appetitus naturalem Legibus constrinxit, quarum obligationi cum obsequium præstandum esse dicitur Ratio, illæ demum actiones erunt iustæ, quæ Legum regulis conformata fini naturali respondent, eoq; collineant. Quæcunque igitur actiones ad finis istius consecutionem perse faciunt, ad illas persequendas, tanquam sua natura honestas iustasq; nos obligatos esse existimabimus: è contrario quæcunque actiones viam ad illum finem consequendum obstruunt eiq; officiant, suaq; natura adversantur, ad eas, tanquam turpes suaq; natura injustas, fugiendas nos obligatos esse existimandum est. Hominem hic confidero, *Φύσει ζῷον πολιτικόν*, naturâ animal civile, adeoq; finem illi, qua tali, convenientem, felicitatem civilem, quæ est *εὐμαχία*, operatio secundum virtutem. Nam si illum juxta diviniorem sui partem quis consideret, contemplatio rerum divinarum: si ut Renatum, Vita æterna illius finis erit.

XIV. Quia vero Actiones humanæ ita demum sunt Scientiæ Politicæ subjectum, uti illæ nexu obligationis suæ à legibus continentur, & ad certum finem diriguntur; necessum jam est illas Leges paulum contemplerur, quandoquidem ex illis, tanquam genuinis & domesticis principiis demonstrationes practicæ petendæ sunt. Illarum Legum omnium cum non aequè sit necessaria & perpetua obligatio, accidit etiam, ut demonstrationes etiam practicæ variant, & aliæ primo, aliæ secundo, aliæ tertio loco subsistant, uti evenire solet iis in rebus, quæ *ἀφ' ἐνός* dicuntur Philosopho, vulgo Analoga. Primo in genere de Legibus notari meretur insignis textus Philosophi.

Rhet.

Rhet. 17. ὁ νόμος ὑπόθεσις ἐν τοῖς δικαστικοῖς. ἐχόντα δὲ ἀρχὴν
 πᾶσον εὐρεῖν δασύδειξιν. *Lex fundamentum est in judicialibus.*

Qui vero habet principium, eum facilius est invenire demon-
strationem. Sicuti igitur Lex est regula actionum huma-
 narum, ad cuius normam illæ componi debent; ita Judex
 easdem secundum eandem normam examinat & dijudicat,
 an illi conformes sint, nec ne, justas vel injustas pro-
 nuntians. Hoc principium vivendi, Legem, dicit esse
 principium demonstrandi, Philosophus.

XV. Accedamus jam ad Legum divisionem. Sunt
 illæ vel Naturales, vel Arbitrariæ. Hæ sunt vel Divinæ,
 vel Humanæ. Utræque vel Publicæ vel Privatæ. Natura-
 les sunt à Natura, hoc est, interprete Justiniano §. 11. *Inst.*
de J. N. G. & C. à Providentia divina, naturæ hominis
 sociali ac rationali planè convenientes, eumq; ad finem
 naturalem proprium ducentes, ipso lumine naturæ etiam
 cognoscibiles. Sunt vero illæ Leges Naturales vel Univer-
 sales, vel Speciales. Illis obligantur omnes homines, quæ-
 tales. His obligantur non omnes homines simpliciter,
 sed qui vivunt in societatibus naturalibus specialioribus, &
 pro varia illarum societatum conditione ad specialia officia
 finesq; speciales obstricti sunt. Ita in societate conjugali
 specialibus legibus conjuges: & in paterna, parentes & li-
 beri item aliis legibus sunt obligati: quatenus vel sunt con-
 juges, vel parentes, vel liberi. Harum Legum omnium
 maxima est autoritas, non solum quod Deum habeant au-
 torem, sed quod ab illius æternæ justitiæ tanquam radii
 emissi autoritatem quoque in se habeant æternam, irre-
 fragabilem, incorruptibilem atque immutabilem.

XVI. Leges Arbitrariæ, quæ quidem merè sint ta-

B 3

les,

les, cum à libera voluntate proficiscantur, & non ex sui objecti qualitate, interna illa aeternaq; bonitate, sed ex subjecti seu Legislatoris arbitrio & placito obligationem capiant, neque ad perpetuo duraturam Honestatem, sed ad non raro mutantem Utilitatem sint comparatae, non parum cum Naturalibus omnino auctoritatem, constantiam ac perpetuitatem habent. Est tamen vicissim magna inter Leges Arbitrarias Divinas & Humanas differentia. Divinae enim semper sunt aut fuerunt iustae, nunquam certe poterunt esse iniustae, & Naturalibus adversae, nisi absurdè velis statuere, Deum aeternae suae Justitiae aliquando libera voluntate contraria jura condidisse, adeoq; sibi met contrarium fuisse. At Humanarum legum arbitrariarum multum dispar est ratio. Hae enim si à bonis & prudentibus Legislatoribus sunt latae, nihil unquam continebunt, quod Naturalibus queat esse inimicum vel adversum. Sin vel imprudenter, vel malitiose & iniquè sint latae, non solum quaedam ex his sunt inutiles & publicè aut privatim detrimetosae, sed etiam nonnullae vel omnino, vel ex parte Naturalibus possunt esse contrariae. Quia vero Leges Arbitrariae Humanæ proximam obligationis causam habent à voluntate libera Legislatorum, & tamen vim juris arbitrarii omnis sustinet ac suffulcit Juris Naturalis auctoritas, praecipientis, quod ad leges publicas, Justè imperantibus esse obedientiam praestandam: quod ad privatas, Fidem datam esse servandam; ideo illae leges humanae, quae vel omnino vel ex parte Naturalibus repugnant, hoc Juris Naturalis fulcro ac praesidio destituuntur, intercedenteq; hujus auctoritate optima maxima, talium legum arbitrariarum nulla est obligatio, nulla auctoritas.

XVII. Quamvis autem Legum Naturalium sit præcipua & æterna autoritas, non tamen omnium omnino est eadem ratio, saltem habito respectu ad hominem, & promulgationis modum gradusve. Cum enim omnes Leges tum demum cum effectu obligent, ubi fuerint promulgatæ, etiam Naturales promulgatione indigent. Hæc promulgatio fit per Rectam Rationem practicam, id est, quæ Prudentia est perfecta: quæ ideo Rectitudo rationis seu ipsa Recta Ratio à Philosopho vocitatur. *6. Nicom. 13. §. 18. & 21.* Jam vero quædam Leges Naturales sunt tales, ut illarum propositiones non nisi uno modo & plenè promulgentur, sic ut omni tempore & casu ita promulgatæ sint sine exceptione veræ, & ut quodlibet factum singulare, quod quidem sub istiusmodi Legis subjecto contineatur, per istiusmodi legis promulgationem vel tanquam Justum sit præceptum, vel tanquam Injustum vetitum. Talis est illa lex generalis præcipiens: *Honestæ sunt faciendæ. Et illa vetans: Turpia sunt fugiendæ.* Talis est illa lex præcipiens: *Temperantiæ est studendum.* Tales sunt hæc vetantes: *Incestus, adulteria & supra sunt turpia & vitanda.* Talis est lex præcipiens: *Damnum alteri dolo & injuria non est inferendum.* Et illa vetans: *Furtum non est faciendum.* Hæc enim Leges, & quæ his sunt similes, ejus sunt generis, ut illarum obligatio nunquam deficiat, sed omni tempore & casu, modò is Legis subjecto contineatur, & rectè adminiculo Prudentiæ subsumatur, vim suam exferat, adeoq; semper & quovis casu veræ sunt & obligantes. Quippe nullo casu incestus, adulterium, stuprum, sodomia, furtum & similia facinora istarum legum obligationi eximi, ullove casu vel tempore licita aut justa fieri possunt.

XVIII.

XVIII. At multarum Legum Naturalium non omnino eadem est ratio. Hæ enim generaliter à recta ratione promulgatæ habent instar necessariarum & perpetuò verarum propositionum, quoties scilicet Intellectus practicus illas absolute considerat, & à circumstantiis singularibus, quæ variæ, rarò tamen, oboriri circa illas possunt, contemplationem suam abstrahit. Quando hæ circumstantiæ fortè oboriuntur, tunc his simul adhibitis & examinatis, Recta Ratio plenior promulgationem legum naturalium facit, legem interdum cum lege comparat, unam per alteram interpretatur, & pro renata vel supplet, vel limitat & restringit. Tales sunt hæ leges: Promissa sunt servanda, Depositum est reddendum. Hæ enim absolute & citra circumstantias singulares promulgatæ, æternæ & necessariæ veritatis instar habent. Quod si vero circa promissum aut depositum istiusmodi circumstantia oboriatur, ut hac simul adhibita & considerata Recta Ratio sub istis propositionibus Majoribus, factum tali circumstantia præditum Minoris loco subsumere nequeat, tunc istæ Leges talibus casibus fiunt contingentes: at quia illud rarò fit, & absolute considerata plerumque veræ sunt, ideo plerumque contingentes hæcenus, absolute autem spectatæ semper veræ sunt. Ita nunquam non Recta Ratio verã agnoscat hanc legem naturalem, absolute & citra circumstantias merè contingentes eamq; adicientes consideratam, Depositum esse reddendum: quamvis accidat ei, & quidem rarò, ut furioso gladius depositus non sit reddendus. Ubi enim istiusmodi circumstantia deposito fuerit adhibita, Recta Ratio aliam quoque legem promulgat, eadem & damna nullo modo esse promovenda, adeoq; ex hujus legis promulgatione alteram illam, Deposi-

Depositum est reddendum, limitat hoc modo, nisi periculum sit, reddito deposito tanquam instrumento iniustitiæ aut damni abusurum esse depositorem. Toties enim, quoties istiusmodi circumstantia emergit circa talem legem, fit per illam contingens: at quia hoc raro fit, & plerumque suam vim & obligationem exserit, plerumque contingens dicitur, ut tamen citra hunc respectum ad talia singularia, rarò, & quasi per accidens *Legi ita evenientia*, perpetuam veritatem habeat, & prædicatum subjecto adhærere & inesse plerumque malit, quàm ab illo interdum dirimi. Triplici enim modo aliquid contingens dicitur, rarò, æqualiter, & plerumque contingens. Rarò contingens est, piscatorem ex aquis aureum tripodem extrahere. Æqualiter contingens propositio dicitur, cujus prædicatum æquè aptum est, ut à subjecto absit, quàm ut cum illo connectatur: ut si dicam, Titius legit, ambulat. Plerumque contingens propositio dicitur, cujus prædicatum mavult adhærere subjecto, quàm ab illo divelli. Postremi generis sunt Leges naturales paulò ante propositæ, & quæ iis sunt similes, quarum veritas plerumque obtinet, ut tamen interdum illas contingentes efficiant *τὸ κατ' ἐκαστὸν*, singularia, & circumstantia.

XIX. Atque hoc est quod Aristoteles docet 2. *post. Anal. c. 27. edit. Pac.* his verbis: *Fortuita rei non est Scientia per demonstrationem. Fortuitum enim nec est necessarium, nec plerumque evenit, sed est id, quod præter hæc fit. Demonstratio vero est horum alterius. Omnis enim syllogismus efficitur vel per necessarias propositiones, vel per eas quæ plerumque vera sunt. Et siquidem propositiones sint necessaria, etiam conclusio est necessaria. Sin autem plerumque sint vera, etiam*

C

con-

conclusio est hujusmodi. Quocirca si fortuitum nec plerumque est, nec necessarium, non potest esse ejus demonstratio. Hæc velim notari cum primis ab iis, qui monstrum esse putant, si Scientias etiam Practicas dici audiant. Neque enim temere hæc Philosopho excidisse credendum est, qui hæc illo opere proposuit, quo ex instituto Scientiæ & demonstrandi methodum tradere voluit. Quin etiam idem ille docet 6. *Metaph.* 2. vel secundum græcam editionem Sylburgii 5. *Metaph.* 3. ubi his utitur verbis: ἐπιστήμη μὲν γὰρ πάντων, ἢ τῶ ἀεί, ἢ τῶ ὡς ἑπιπολύ. *Omnia scientia ejus est, quod aut semper, aut ut plurimum est.* Sed & 1 *Eundem.* 6. in eandem sententiam differit. *Rationes, inquit, in unaquaque methodo vel philosophicè, vel secus adhibentur, quæ etiam in politicis, (Philosophia practica) hant supervacue ita accommodantur, ut non solum quid, sed quare quid (quod Philosophi est proprium) intelligatur.* Qui textus Philosophi quomodo sint intelligendi: & quomodo de illorum veritate constare queat, ex superioribus liquet, quæ etiam his Ciceronis verbis illustrari poterunt ex 3. *Offic.* circa finem. p. 530. mea edit. *Ergo & promissa non facienda nonnunquam. Neque semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis apud te sana mentis deposuerit, repetat insaniens; reddere, peccatum sit: non reddere, officium. Quid, si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, reddesne depositum? non credo. Facies enim contra Remp. quæ debet esse charissima. Sic multa, quæ naturâ honesta videntur esse, temporibus fiunt non honesta. Facere promissa, stare conventis, reddere deposita, commutata utilitate (quam ille semper cum Honestate copulat) fiunt non honesta.*

XX. His ita cognitis, videamus jam distinctè, quales demon-

demonstrationes cujusque generis Leges suppeditent, & ex his principiis qualis scientia practicarum rerum colligi possit. Naturales quod attinet, duplicis generis illas esse accepimus. Quarum illæ, quæ semper ac necessario veræ sunt, solidam ac indubitatam scientiam generant. Quia enim harum prædicatum indissolubili ac perpetuo nexu cum subjecto cohæret, ideo his principiis si quis usus fuerit, primi generis demonstrationem conficiet, per quam Intellectus Practicus reddatur omnino certus, ἀνιψῶ & ἀπυ-
 ρῶ. Contumelia ergo est adversus Deum, lucem discernentem honesta & turpia, inditam mentibus nostris divinitus, principia practica & demonstrationes practicas velle delere, sublata certitudine. Non dicas falsum testimonium, inquit vox divina: Non delectemur corruptelis veritatis, nec queramus prestigias ad eam eludendam. Est omnino vera aliqua doctrina, & certa de Moribus, exstructa ex illa luce, divinitus insita humanis mentibus, seu ex legibus natura. Ut mens ipsa sua luce cernit hanc propositionem veram, certam & immotam esse, Bis quatuor sunt octo; sic vera, certa & immota est hæc sententia: Adulterium est turpe & vitandum. Verba sunt sapientissimi Melanchthonis in Epistola ad Arnoldum Burenium, Enarrationibus in aliquot Aristotelis libros Ethicos præmissa, Anno 1545. scripta.

XXI. Posterioris vero generis Leges Naturales cum ita sint comparatæ, ut quidem prædicatum illarum subjecto plerumque adhæreat, adeoq; certam ac immotam scientiam plerumque generet; quia tamen interdum propter singulares facti circumstantias illarum obligatio suspenditur aut restringitur: ideo ex hujusmodi principiis collecta demonstratio Intellectum Practicum plerumque reddit certum,

interdum vero propter evenientes singularis facti circumstantias harum quidem legum obligatione se constrictum non sentit, ut tamen ex alius cujusdam legis naturalis obligatione, circumstantias talis facti adficiendo, limitationem seu interpretationem recipiat. Unde liquet, ἀποδείξω & Scientiam ex his Legibus naturalibus arcescitam, certitudinis aliquo gradu ab illa distare, quæ ex primi generis legibus colligitur, idq; evenire propter materiæ moralis seu factorum humanorum varietatem: quibus ita variantibus Legum naturalium sæpe plenior & accommodatior promulgatio à Recta Ratione attemperanda, atque ex legibus tali modo promulgatis alia conclusio elicienda est, quàm aliàs plerumque ex iis legibus, citra istiusmodi facti quodammodo devii circumstantias consideratis, sequi solet, vel oportet.

XXII. Transeamus ad Leges Arbitrarias: quæ cum sint vel Divinæ, vel Humanæ, habent illæ aliquid commune, aliquid vero etiam proprium. Commune utrisque est, quod illarum obligatio non ex natura objecti, sed libera Legislatorum voluntate suum ortum habeat. Proprium est, quod Divinæ leges arbitrariæ semper sint justæ, legibusq; naturalibus, & imprimis Æternæ, nunquam adversæ: hæc vero sæpe his obnitantur ac repugnent. Cujus tamen generis humanæ leges quæ sunt, ex instituto seu consilio Legislatorum, aut pravo civium usu, Leges quidem esse perhibentur; absolute verò spectatæ & cum Legibus Naturalibus commissæ, vim Legum nec habebunt unquam, nec habuere ullam. Quippe Legum arbitrariarum humanarum obligatio originem quidem habet à voluntate Legislatorum, ut tamen illarum autoritas Legum naturalium præsidio fulcienda

cienda & firmanda sit. Si enim quæras, cur publicis Legibus humanis arbitrariis obedientia à civibus sit præstanda? hoc responsū primò ferēs, quia illæ ab eo vel iis sint profectæ, qui potestatem nomotheticam justè adepti, nec ea injustè usi sint. Denuo si quæras, cur iis, qui nomothetica potestate præditi sint, & illorum voluntati Legibus exposita mos sit gerendus, hoc responsum audies, quia Lex naturæ jubet, ut non injusta imperantibus obedientia præstetur: quibus qui obluetur, illum eversum ire divinum ordinem. Si quæras, cur legibus privatorum, Pactis inquam & conventionibus privatis, sit parendum, primò quidem respondebitur, quia libera voluntate ad certas præstationes privati, aut more privatorum etiam alii, se obstrinxerunt: deinde quo d'istiusmodi conventionum autoritatem fulciat ac sustineat hæc Lex naturæ, Fides data est servanda.

XXIII. His ita præmissis, alibi vero à nobis exquisitiùs propositis, mox evidentius constabit, qualis certitudo ex Legibus arbitrariis colligi à Prudente possit, Apodictica, an vero sequior. Amandabimus vero hinc omnino illas pro Legibus venditatas propositiones Legislatores hominum, quæ Juri Naturæ contrariantur, & tantùm illas considerabimus, quæ illi Juri vel determinationem addunt, aut præter illud aliquid constituunt. Sive igitur hæc Leges fuerint Divinæ, sive Humanæ, id facillè apparet, in se & citra respectum ad Rempublicam vel populum subditum spectatas, tam liberè ferè illas posse mutari aut abrogari, quam libere illæ fuerunt latæ & conditæ: ut adeò harum Legum non sit simpliciter necessaria, perpetua & immutabilis obligatio. Interim quàmprimum, & quândiu constat, Legislatorem voluisse aliquem Legem proponere, &

pro Legē observari, nec materia illius legis seu objectum fuerit mutatum, sed sub istius Legis propositione universali debita & conveniens facta fuerit assumptio, facti fortē singularis, sub Legis subjecto ex dispositione Legislatoris comprehensi, quis quæso Prudens tunc de certitudine conclusionis, hanc vel illam actionem à Lege ceu justam vel approbari, vel ceu injustam damnari, dubitabit?

XXIV. Sed seorsim Leges Divinas arbitrarias inspicimus. Illæ sine omni vel cunctatione vel hæsitatione ad sensum Intellectus extorquent, eiq; fidem faciunt certissimam, sic ut nulla demonstratione opus sit ad illarum veritatem ostendendam, quamvis aliis rebus practicis demonstrandis hæc principia grande adminiculum præbere possint. *Qua de re videatur Grotius i. de. J. B. P. c. 1. n. ult.* Si quis igitur non fuerit *absq;*, sed vel solo naturæ lumine cognitum habuerit, Deum esse numen sanctissimum & justissimum, eumq; non posse injusta velle, justave nolle, neque suam essentiam contrariis naturali juri scitis posse aut velle destruere; is leges divinas arbitrarias ad se ex voluntate divina libera attinentes, obsequiosa veneratione excipiet, fidem indubitata iis tribuet, & actionū sub illarum obligatione comprehensarum regulam existimabit præcipuam atque immotam. Et si enim Legum Naturalium non minor sit autoritas, neque illæ minus certum mereantur ad sensum, quàm Leges divinæ arbitrariæ; quatenus tamen illæ lumine rationis per Intellectus Practici *divinæ* rectè instructam sunt cognoscendæ, hæc vero ex verbo divino revelato innotescunt; utique saltem in modo cognoscendi magnum est discrimen. Nisi enim illa *divinæ* omnibus necessariis præfidiis suffulta sit, non solum magna

magna cum difficultate, sed & periculo, in conquirendis principiis aut demonstrationibus Practicis occupata est: cum è contrario verbum revelatum, canonicis S. Scripturæ libris comprehensum, autoritate divina subnixum, Leges etiam divinas arbitrarias exhibeat, regulas actionum indubitabiles.

XXV. Leges arbitrariæ humanæ, quamdiu Legislatorum, à quibus illæ profectæ sunt, voluntas, & materia moralis, sub illarum obligatione comprehensa, non fuerit mutata, vel obscurata, etiam Intellectum Practicum non sinunt esse ancipitem, sed immota hæcenus certitudine constrictum tenent. Ita v. g. quis dubitet, post latam *l. 2. C. de rescind. vend.* si quis ultra dimidium in emptione venditione fuerit læsus, posse illum agere ad rescindendum hunc contractum? At quoties voluntas Legislatoris dubia est, aut obscura, quod forte verba legis non satis sint liquida ac diserta: aut fortè circa materiam dubitatio occurrat, quas actiones, causas vel negotia Legislator Legis suæ obligatione comprehendere voluerit, aliis eam nimis coarctantibus, aliis nimium producentibus: tum certe Intellectus practicus apodicticè certus esse nequit; nec tamen omnino ancipiti hæsitacione suspensus libratur, sed modò rationum, modo Doctorum, modo praxeos autoritate & momento impulsus in verissimillimam, æquissimam & tutissimam sententiam inclinatur. Si igitur quærat, an d. l. 2. beneficium quoque locum habeat in aliis bonæ fidei judiciis, imo an etiam in rebus per transactionem compositis; tantum abest, ut apodicticè certus esse hac de re possit, ut alii præsumant maximè probabiliter, voluisse Legislatores etiam illam legem produci ad alia bonæ fidei judicia: transactio-

factionem vero quod attinet, alii ut id pernegent, per l. 78, § fin. ff. ad Scf. Trebell. alii vero propter grave æquitatis pondus illud adfirmant. Interim quoties nulla istiusmodi de voluntate legislatoris, obligatione legis, quàm latè pateat nec ne, neque de materia morali occurrit dubitatio, non potest non Intellectus Practicus esse certissimus. Si quis igitur pater hodie filium absque elogio exheredet, nemo dubitat, illius testamentum saltem irritum esse pronuntiandum. *Vinn. ad pr. Inst. de inoff. test. | n. 3. Brunn. Exerc. 12. ad pr. tit. 18.*

XXVI. Denique circa Demonstrationes practicas etiam hoc est monendum, illarum naturam multum esse diversam à theoreticis. Cum enim Demonstrationes in univèrsam sint arcessendæ ex principiis, atque hæc sint vel theoretica, vel practica; istis etiam improbus homo & malè educatus ad sensum præbebit, his vero non nisi probus beneq; educatus. Itaque de Demonstrationibus practicis locutus indicavi, eas ita fieri debere, quomodo illas instituturus sit Prudens. Atque ipsius Prudentiæ cum in subjectis sint gradus, alii rectius ac felicius aliis istiusmodi demonstrationes conficient, & conclusiones cum suis principiis contextent. Si quis igitur mihi objiciet, Leges divinas Arbitrarias nullas suppeditare demonstrationes, quod *ἀθεοί* quidam omnem Numinis reverentiam atque auctoritatem ludibrio habeant; is pro homine monstrum, aut pro sanæ mentis homine insanum mihi ostendat. Pari ratione si quis sit pravo & distorto ingenio, atque insuper omnem culturam ac educationem bonam neglexerit, vitiis ac voluptatibus se mancipaverit; is certè vel primis principiis Juris Naturalis ad sensum non tribuet. *ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φθαρ-*

Φθασιμὴ ἀρχὴς, *Vitium enim principii delendi ac perimen-
 di vim habet.* 6. *Nicom.* 5. §. 16. Numquid vero ea re peribunt
 omnino Demonstrationes practicæ, Prudentiq; hæc vitæ
 humanæ præsidia eripientur? Nequaquam. ἢ γὰρ ἀρετῆς καὶ
 μετῴθητα τῆν ἀρχὴν, ἢ μὲν Φθίσιες. ἢ δὲ, σωζεί. *Nam ut virtus
 principium tuetur & conservat; ita vitiositas perdit atque
 extinguit.* 7. *Nicom.* 8. §. 12. Quemadmodum igitur non
 eadem dulcia sunt febricitanti & valenti, neque idem cali-
 dum videtur debili, & corpus firmum beneq; constitutum
 habenti; ita quoque idem in moralibus rebus usu venire
 videas. Quapropter in his id videtur verum, bonum
 justumq; vel injustum esse, quod viro Bono & Prudenti
 tale videtur. Sicuti enim ipsa virtus: ita quoque Vir Bonus
 illarum rerum est *κανὼν καὶ μέτρον, norma & mensura.* 3.
Nicom. 4. §. 8. seqq. 10. *Nicom.* 3. §. 31. & 32. & cap. 5. §. 42.
 6. 6. §. 17. 9. *Nicom.* 4. §. 9.

XXVII. Si quis etiam id moverit, ipsum Aristo-
 telem in Analyticis docere, quod Demonstratio debeat
 deduci ex principiis primis & indemonstrabilibus, atque
 tales in rebus moralibus non dari; is duplicem errorem
 committit: unum, quod Juris scientiam planè destitui exi-
 stimet principiis quibusdam primis & immediatis. Alte-
 rum, quod putet, nullam esse demonstrationem, nisi ex pri-
 mis & immediatis principiis derivatam. Quemadmodum
 enim multa alia, ita quoque Demonstratio & Scientia dicun-
 tur *ἀπὸ ἐνὸς πρῶτος ἐν.* Etiam si igitur princeps Demons-
 tratio sit illa, quæ ex primo & immediato principio proces-
 sit; sunt tamen etiam veræ Demonstrationes & Intellectum
 certissimum reddentes, per varias conclusiones ulterius de-
 scendentes atque progredientes. Hinc ipse Philosophus 1.

D

Topic

Topic. 1. ait: quod Demonstratio sit, cum ex veris & primis Syllogismus constat: vel ex ejusmodi, quæ à quibusdam veris & primis sui cognitionis principium sumpserunt. Et 1. post. Anal. 2. ait, quod propter prima sciamus posteriora, iisq; ad sensum tribuamus. Eadem etiam ratio movit Philosophum, quod in Opere ad Nicomachum aliquoties fuerit protestatus, ne à se exigenter demonstrationes exquisitæ, 1. Nic. 3. §. 5. seqq. c. 7 §. 51. 2. Nicom. 2. §. 5. 9. Nicom. 2. §. 16. non quasi nullas res morales ferrent demonstrationes, sed quod inibi non sint requirendæ accuratissimæ, quales exhibent disciplinæ Mathematicæ. Addatur cap. 6. 7. & 8. Examinis mei Probabilitatis Jesuiticæ, ubi idem argumentum tractavi. Et Barthol. Viotti de Demonstratione Libri quinque.

XXVIII. Ex his cum abunde constare posse existimem, dari rerum moralium demonstrationes, adeoq; esse etiam quandam Juris Scientiam, jam redeundum est in viam, unde digressi sumus. Propositum fuit supra th. X. ex sententia Aristotelis, Civilem Scientiam & Prudentiam esse eundem habitum re, quamvis ratione differunt. Atque hoc ipsum jam paucis est explicandum. Per frequentem Aristoteles Scientias divisit in Theoreticas, Practicas & Effectivas. Textus de hac divisione loquentes designavi cap. 7. Exam. Probab. Jesuit. Itaque proficetur etiam ille aliquam Scientiam civilem, per quam intelligit disciplinam omnem practicam, cujus præcipua pars cum sit Moralis, quæ nihil est aliud quàm disciplina Juris Naturalis, etiam ex mente Aristotelis quædam erit Juris Scientia, uti modò pluribus ostensum fuit. Earundem rerum moralium & Juris est quædam Prudentia. Atque hanc Prudentiam cum Juris Scientia hætenus convenire ait Philosophus, quod per utram-

utramque denotatur eadem disciplina. Utraque enim circa idem objectum morale est occupata. Scientia quidem de rebus moralibus ex universalibus principiis demonstrationes exstruit: Prudentia etiam versatur circa res morales, quatenus justus vel injustus, honestus vel inhonestus sunt capaces, atque hanc ad rem cognoscendam etiam adhibet universalis: semel iterumque id profitente Philosopho *6. Nicom. 7. §. 23. & cap. 8. §. 22.* Differunt vero Juris Scientia & Juris Prudentia τῶ λόγῳ, *ratione*. Ista demonstrationes practicas conficit: Hæc iis utitur. Ista pro fine habet theoriam de rebus practicis: Hæc universalis singularibus applicat, ipsius πρᾶξεως gratia. Hinc Philosophus ita loquitur locis jam citatis: *Non rerum universalium modo Prudentia est; sed debent etiam ei esse nota res singulares.* Atque propter hoc posterius differentia inter utramque constituitur à Philosopho, quando ait: *Quod dictum est, Prudentiam etiam esse rerum universalium; non esse tamen illam Scientiam perspicuum est. Extremum enim est. Tale enim est id, quod sub actionem venit.* Scilicet Scientia Juris versatur circa Universalis, ex quibus demonstrationes suas concinnat: Prudentia quidem etiam tractat Universalis, sed alio modo, ut videlicet illis utatur, applicando illa singularibus factis, quæ dicuntur Aristoteli ἐξῆλα, quod in descensu iis Intellectus Practicus terminetur. *Extremum vocat, quod sub sensum cadit, & ratione mentis nostræ ejusque agitationis in deliberando est extremum: cujus generis sunt omnia, quæ sub actionem cadunt;* inquit Gifanius *ad d. c. 8. lib. 6. Nicom.*

XXIX. Ut igitur deinceps perspicue intelligatur, quæ & qualis sit Prudentia Juris, & Juris & quoque Prudentiæ species seu differentiæ erunt investigandæ. Jus omne ra-

tionē causæ efficientis seu originis est vel Naturale, vel Arbitrarium. Istud obligat omnes homines. Hoc vel civilem aliquam societatem singularem, vel alios homines quacunq; alia societate conjunctos. Quemadmodum vero Jus Naturale est absolutè & κατ' ἐξοχήν Jus, ita illius Prudentia absolutè & κατ' ἐξοχήν erit dicenda Jurisprudencia. Cumq; Jus Naturale universale omnes homines obliget; ideo rectè illius Prudentia à Grotio & aliis Jurisprudencia Universalis fuit appellata. Juris Arbitrarii uti plurimæ sunt species, ita multiplicem ejus constituere licet Prudentiam. Sicuti vero omne Jus locum habet in societate quadam: & inter societates eminent Civilis; ita quoque inter species Juris Arbitrarii excellit Jus civile, quod quæque Civitas sibi condidit. Atque ipsa hæc Jura Civilia cum alibi maxima, alibi minori prudentia sint condita, etiam inter illa quadam sunt aliis præstantiora, veluti, Atticum jus, aut Laconicum. Præstantissimum vero omnium est Hebræum & Romanum. Unde alia erit Juris Attici, Laconici, Hebræi & Romani Prudentia; quamvis hæc propter amplitudinem imperii & magnitudinem potentiæ sibi hoc nomen inter arbitraria jura civilia principaliter vindicaverit. Sed & cum ratione objecti Jus Arbitrarium aliud sit Publicum, aliud Privatum, aliud Sacrum, aliud Militare, aliud Feudale; hinc cœperunt etiam non absurdè dici Jurisprudencia Publica, Privata, Sacra, Militaris, Feudalis.

XXX. Prudentiæ etiam species sunt variæ, & fortè plures, quàm plerique existimare videntur. Nostro autem proposito conveniēt illa Aristotelica Prudentiæ divisio in νομοθετικὴν, *Legislatoriam*, βασιλικὴν, *Consultatricem seu Senatoriam*, & δικαστικὴν, *seu Judiciariam*. Notandum enim est, Phi-

Philosophum *σ. Nicom. s.* ubi hæc divisio traditur, hæc constituere membra dividenda Prudentiæ Civilis. Quia igitur Jus Civile, quo Civitas utitur, uti hoc explicat Aristoteles *5. Nicom. 7.* est Jus primario dictum, etiam Prudentia *ἡ ἀρχὴν*, quæ Civilis est, huc pertinebit. Quia igitur nobis decretum non est de qualibet Juris cujuslibet Prudentia disputare, necessum est certum aliquod Jus, certamq; Prudentiam deligamus, ne incerta sit nostra omnis disquisitio. Occupata igitur erit opera nostra in scrutanda natura Jurisprudentiæ Civilis, & quidem juxta doctrinam Aristotelis.

XXXI. Ille vero docet, Jus Civile esse, quo Civitas utitur. Utitur autem Civitas imprimis Naturali, deinde etiam Arbitrario jure. Utriusque igitur hujus Juris erit consideranda Prudentia, & quidem in thesi. Quamvis enim syntagmate Juris Romani etiam multa & Naturalis & quoque Arbitrarii Juris capita contineantur; nolim tamen nostram theoriam jam ad hypothesin Jurisprudentiæ Romanæ adstringi, sed in thesi Jurisprudentiæ generaliter considerata illam occupatam relinqui.

XXXII. Species Prudentiæ Civilis paulò antè commemoratas Aristoteles *σ. Nic. s.* ita recenset, ut Legislativam appellet *ἀρχιτεκτονικὴν*, Principem ac ordinatricem. Quemadmodum enim architectus fabricarum, cæmentariorum, aliorumq; operas ad finem & ideam sibi propositam ordinat; ita per hanc Prudentiam civitas legibus convenientibus describitur & bene constituitur. Reliquas duas species generali nomine *Φρονήσεως τῆς πρὸς πόλιν*, seu *πολιτικῆς*, complectitur: procul dubio hanc ob causam, quod Prudentia Legislatoria civitatem constituat, Senatoria vero & Judiciaria constitutam illam regat & conservet; ita quidem,

D 3

ut Sena-

ut Senatoria Prudentia negotiis præcipuè publicis deliberandis, Judiciaria negotiis privatis dijudicandis prospiciat. Singulæ hæ species exactam utriusque juris, & Naturalis & Arbitrarii rationem habebunt. Legislatoria diligenter leges naturales inculcabit, explicabit, earumq; promulgationi pro variis causarum figuris prudenter subserviet: Arbitrarias vero tales feret, quæ civitati & Reip. cuique accommodatæ, & Juri naturali minimè sint adversæ. Senatoria, consilia & deliberationes ita moderabitur, ut officio boni civis & boni viri conveniant, vel saltem inter illa, Justumq; & Utile nulla sit pugna. Fiet hoc, si consilia ita attemperentur statui, ne tamen Jus Naturale lædatur, sed illa semper Numen, à quo Jus Naturæ profectum est, sperare possint propitium. Judiciaria quoque in applicatione legum ad facta utriusque Juris, Naturalis & Arbitrarii, observans esse, & in iis dijudicandis præcipuè æquitatis, tum etiam legum arbitrariarum scripturarum rationum habere debet.

XXXIII. Colligi hinc potest, quàm inconcinne à multis quæsitum ac disputatum sit, ad quam speciem Prudentiæ referenda sit Jurisprudencia? Primo enim illud tenendum est, non quæri de officio Jurisconsulti, sed abstractè de Jurisprudencia. Deinde si instituas quærere de Jurisprudencia civili, vel de illa tota, vel de ejus aliqua parte erit quæstio. Si de tota Jurisprudencia quæras ad quam speciem sit referenda, absurdus es & Philosophis ludibrium debes. Solida enim Prudentia Civilis ex Legislatoria, Senatoria & Judiciaria Prudentia tanquam suis partibus constituitur, & circa omne jus civitatis tam Naturale quam Arbitrarium, versatur: adeoq; si ita, ut dixi, quæ-

quærere instituas, totum ad quam sui partem referendum sit, ineptè quæris. Quod si seorsim quæras, ad quam Prudentiæ speciem referenda sit Legislatio, aut Deliberatio de negotiis publicis, aut Dijudicatio causarum controversarum; facile apparet, istam Nomothetica, illam Senatoria, hanc Judiciaria Prudentia regi.

XXXIV. Quod si has Prudentiæ Civilis species inter se contenderis, quæsi verisq;, quæ ex illis præ cæteris Jurisprudentiæ nomine digna sit? non dubito primas deferre Nomotheticæ, quod per illam Civitas, quod ad publica & privata negotia omnia, rectè constituatur: quam dignitatem & prærogativam etiam Aristoteles indicare voluit, e-logio ἀρχιτεκτονικῆς illi tributo. Atque in eandem sententiam inclinat doctissima Conringii dissertatio, quam ille Joachimi Hopperi de Vera Jurisprudentia libris præmisit, ibiq; Nomotheticæ Prudentiæ facultatem, præstantiam ac munia pluribus exhibuit. Cum vero Senatoria deliberationes suas legibus à Nomothetica suggestis vel præscriptis, atque item Judiciaria suum arbitrium iis conformare debeat, has Prudentiæ civilis species inferiori gradu & dignitate consistere certum est. Quod si item Senatoriam cum Judiciaria contendas, non dubito tantum istam hac præstare, quantum Jus Publicum Privato, & negotia publica, circa quæ ista præcipuè versatur, privatis antistant.

XXXV. Quamvis autem hæc verè disseruisse videri multis queam, superest tamen nodus valde perplexus, quid, iis admissis, à Politica differat Jurisprudentia? aut an omnino non differat? Hunc ut tantò felicius expediam, magna cautione & sollicita diligentia opus est. Jurisprudentiæ vocabulum, uti illud conjunctum à Latinis usurpatur,

Græ-

32

Græcis, & certè Aristoteli, non fuit in usu. Itaque videri
possim operam perdidisse, quod ejus naturam ex Aristotele
ostendere conatus sim. Etsi vero prius ita se habeat, nihil
tamen vetabit, Jurisprudentiæ naturam ex philosophia Ari-
stotelica quò minus demonstrè, quandoquidem illo nemo
rectius vel de Jure vel de Prudentia philosophatus est. Quo-
modo vero à conjunctæ significationis Jurisprudentia disse-
rat Politica, difficultas superest. Quando enim supra ex *6. Ni-
com. 8. pr.* disputatum fuit, Civilem seu Politicam scientiam re-
eamdem esse cum Prudentia civili, per hanc non poterit in-
telligi Jurisprudentia, nisi & hanc cum Politica simpliciter
convenire profiteri velis.

XXXVI. Sciendum itaque est, & vocem Politices, &
quoque Prudentiæ civilis modò latiùs, modò strictiùs paulò
accipi. Politica scientia latè accepta universam Philoso-
phiam practicam, cujus præcipua pars est disciplina de Mo-
ribus, sive Jure Naturali, complectitur. Strictè accepta
significat disciplinam specialem de Civitate bene constitu-
enda & regenda. Prudentia civilis latè, & quoque strictè
dicta, iisdem cum Politica latè & strictè dicta terminis cir-
cumscribitur. Quemadmodum vero disciplina de Mori-
bus considerat actiones humanas, quatenus Honesti vel In-
honesti sunt capaces, atque istis Homo perfici potest; ita
disciplina Civilis speciatim dicta præterea actiones huma-
nas considerat, quatenus ad cujusque Reipublicæ commo-
dum & finem disponi debeant. Prudentia itaque Civilis
in disciplina de Moribus actiones humanas ad Honestatis
normam dirigit, in Politica speciatim dicta præterea sub
Utilitatis ratione Honestas actiones commendat, Inhone-
stas ceu Inutiles dissuadet.

XXXVII.

XXXVII. Quia Vero Homo in Philosophia Practica duplici modo considerandus est, primò quidem respectu sui, quatenus illius perfectio consistit in Virtutibus, sic ut ad omnes actiones suas morales vel civiles rectè suscipiendas & exsequendas animum bene instructum habeat: deinde respectu eorum, quibuscum in societate vivit, quatenus est animal natura sociale, & civile, ut iis officia virtutum sub necessitate obligationis quovis loco, tempore aliarumq; circumstantiarum ratione debitas præster; ideo Actiones humanæ morales & civiles etiam duplici respectu sunt considerandæ, vel quatenus Honestæ sunt aut Inhonestæ, quarum illæ suum possessorem perficiunt, hæ corrumpunt: vel quatenus sunt Justæ & Injustæ, quarum illæ pro cuiusque societatis natura debitæ & præstitæ illam conservant, hæ vero perpetratæ illam labefactant aut penitus evertunt. Honestarum actionum perfectio omnium & singularum Virtutum habitibus acquiritur. Inhonestarum actionum turpitude & vis corrumpendi ab omnium & singulorum Vitiis habitibus proficiscitur. Omnes vero illæ honestæ actiones altero respectu consideratæ, quatenus in societate, præcipuè civili, aliis sub nexu obligationis debentur, Justæ appellantur, easq; omnes complectitur Justitia Universalis, utpote quæ omnium & singularum virtutum officia per modum Præcepti exigit, earumq; Leges promulgat & tuetur. Omnes vero actiones Inhonestæ sub Injustitia Universalis comprehenduntur, & à Justitiæ Universalis legibus vetantur & damnantur. Quia vero, uti supra dictum fuit, nulla societas solo Naturæ jure regitur, sed insuper arbitrariorum; ideo Justitia Universalis, quæ præprimis totius Civitatis finem pro cynosura habet, non solum complectitur

E

Leges

Leges Naturales, virtutum actiones jubentes, vitiofas ventantes, sed & Leges Arbitrarias, istis minimè adversas, quamvis fortè ab iis multum diversas.

XXXVIII. Prudentia igitur Civilis tota & absolute spectata actiones morales & civiles non solum considerat, quatenus Justi & Injusti sunt capaces, sed & circa easdem versatur, quatenus vel sunt Utiles vel Inutiles. Si vero hanc posteriorem determinationem objecti hinc removeam, & Prudentiam non absolute, sed sub præcisa ratione Justi Universalis circa Leges tam Naturales quàm Arbitrarias Civitatis occupatam considerem; hæc est genuina illa quam quærimus, Jurisprudentia: quam cum dixi circa actiones morales versari sub præcisa ratione Justi vel Injusti Universalis, non hoc volo, quasi ab Honesto vel Justo absolute tali abesse possit Utilitas, multò minus quasi à Jure Arbitrario illa secerne debeat, cum potius illius mensura & finis sit Utilitas; sed quod Jurisprudentia Actiones sub illo determinato respectu Justi & Injusti consideret, etiam si illud Justum ò Utile involvat. Itaque Jurisprudentia, hoc est, Juris civilis extra hypothesein Reip. alicujus singularis, Prudentia civilis tota si quæritur, hæc est, quam dixi, quæq; his tribus partibus constat, Nomothetica, Senatoria & Judiciaria. Atque hæc ipsa tota sumpta à Prudentia civili absolute considerata hactenus tantum differt, quod hæc late accepta præter Justi & Injusti respectum etiam Utile & Inutile in actionibus humanis respiciat, & actiones justas tanquam ad Felicitatem civilem Utiles dirigat, Injustas tanquam ad illum finem plane Inutiles damnet atque sedulo dissuadeat. Hoc ipsum tamen Utile vel cum Honesto & Justo prorsus re idem est, vel saltem tale, ne illi repugnet. Quod

Quod ipsum prolixè & accuratè ostendi in meo Commem-
 tario ad lib. 2. Offic. Ciceronis. Breviter jam illud confirma-
 bimus verbis Bœcleri ex ipsius Institutionibus Politicis,
 lib. 1. cap. 1. in f. post obitum Autoris demum editis. *Sicut,*
inquit, usus recta rationis in constituenda regendaq; Civitate,
non minus circa Honestatem & Justitiam, quam circa Utili-
tatem versatur; ita constans fuit Aristotelis, Platonis, &
optimi cujusque veterum sententia, Utilitatem ab Honestate
& Justitia non esse divellendam: seu, nihil Utile habendum,
nisi quod idem Honestum Justumq; esset: adeoq; (ut semel
complectamur) nihil sociale ac civile, aut vita Prudentiaq;
sociali ac civili dignum esse, nisi quod ab Honestate & Justitia
profectum, ad Utilitatem singularum ac universarum contem-
deret. Rectè enim Socrates apud Ciceronem, exsecrari eum
solebat, qui primus Utilitatem à Natura sejunxisset; id enim
querebatur caput esse exitiorum omnium. Qua de re ille ipse,
quem laudavi, Cicero in Officiis accuratè & copiosè disputat.

XXXIX. Quid igitur & qualis sit Jurisprudentia
 absolutè & tota considerata, & circa Jus civile, quale illud
 Aristoteles describit, occupata, jam constat. Quod si jam
 Jurisconsultum illum dicas, qui Jurisprudentia sit instru-
 ctus, eumq; in idea quadam tibi proponas, integra Juris-
 prudentia illum instructum, adeoq; & Nomothetica & Sena-
 toria & Judiciaria Prudentia præditum esse oportet. Isti-
 usmodi enim res, quæ abstractè & sub idea considerantur,
 in summo perfectionis gradu ab Intellectu constitui debent.
 Ita Princeps, Sapiens Jctus in idea consideratus plurimum
 distat ab iis Principibus, Philosophis ac Jctis quos habemus,
 quibusq; utimur. Ex quibus Jctis ut quisque ad hanc
 ideam propius accedit, vel ab ea longius abest, ita magis
 minus.

minusque in Jurisprudencia eum profecisse existimandum est. Neque enim ideo falsa putanda est nostra doctrina, qua tantam perfectionem in Jcto, sub Idea considerato, requisivimus, modo illud semper advertatur, me talem Jctum descripsisse illum, qui tali Jurisprudencia sit instructus, qualem paulò antè delineavi, videlicet integra illa Prudentia qui sit præditus, circa Jus Civile ab Aristotele descriptum occupata.

XL. Quod si vel ab hac solida Prudentia, vel ab hoc Jure Civili absolutè spectatò, aut ab illa Jcti tradita idea abierimus, sub diversissima notione atque imperfectione Jurisprudencia constituetur. Si enim primò à solida Prudentia recessero, eveniet, ut aliquis tantum parte Jurisprudenciæ sit præditus, vel Nomothetica, vel Senatoria, vel Judiciaria: aut si fortè has habuerit conjunctas, ista verò caruerit, integræ Jurisprudenciæ possessor non erit. Ubi igitur alius hac, alius alia Jurisprudenciæ parte præcelluerit, & fortè inter illos ambitus judicium instituetur, ex prærogativa cujusque speciei seu partis cuique possessori suum constabit pretium & aÿia.

XLI. Deinde si abierimus ab illo Jure Civili Aristotelico, & alius Juris Prudentiam consideraverimus, neque illius tanta poterit esse perfectio. Etsi enim in nonnullis Rebusp. singularibus magna prudentia conditæ fuerint Leges, sæpe tamen in explicatione Legum Naturalium Legislatores impeerunt, & multas arbitrarias leges sanxerunt, istis vel adversas simpliciter, vel saltem propter rigorem & iniquitatem cum istis graviter colluctantes. Huc pertinet illud Ulpiani: *Hoc quidem perquam durum, sed ita lex scripta est. l. 12. §. 1. ff. qui & à quib. manum.* Quanto melius illud
ejus-

eiusdem Jcti dictum se habet: *Hoc aequitas suggerit, etsi jure deficiamus. l. 2. §. 5. ff. de aq. & aq. pluuv.*

XLII. Etsi etiam in multis Rebuspublicis in hypothesi consideratis Jus Publicum cujusque statui satis sit accommodatum, quatenus tamen ille nonnunquam nimie enormiter *παρεχθαις*, & non solum à Rep. Optima degenerem sed vitiosam naturam induit, & tamen istiusmodi Legibus, normam Juris Publici Senatoribus præscribentibus, consilia conformantur, & Honesto Justoq; posthabito iniqua fortè Ratio Status in Senaculo præfertur; hætenus etiam Senatoria Prudentia in hypothesi considerata vitio carere nequit. Ut etiam ex hac parte appareat, Prudentiam non debere hujus vel istius Juris in hypothesi spectari, sed illius quæri debere, quod in thesi & absolutè Jus est, quale est Civile Aristotelicum.

XLIII. Hoc, inquam, nisi fiet, etiam Prudentiam Judicariam in hypothesi spectatam, & certis Rebuspublicis usitatam, multis modis deficere videbimus. Modò enim patroni causarum non secundum religionem conscientiæ merita causarum proponunt, sed quavis arte distorquent, & tam Judicem quàm partē adversam circumvenire in studio & deliciis habent. Modò his ipsi Judices nihilo sunt meliores, fordibus corrupti, conscientias & sententias venales habentes. Modò ab utrisque non quidem Dolo, sed varia Culpa & imperitia peccatur, sententia eventui committitur, & in casum fortuitum degenerat. Prudentia autem Judicaria, quæ partem constituit Prudentiæ Juris Civilis absolutè considerati, ab his corruptelis ac vitiis immunis, Justo rectiq; sine offensa tenax est, & cuique facto suum jus applicat.

E 3

XLIV.

XLIV. Sed denuo fortassis à me requireret quisquam, ubi istiusmodi & Jus Civile perfectum, & perfecta Jurisprudencia reperiatur, & in qua tandem Republica obtineat? Respondeo, quamvis istiusmodi Jus vel Jurisprudencia in nulla Republica singulari inveniatur; conveniens tamen hoc est mori philosophandi, ut istiusmodi rerum abstractè consideratarum perfectio vel in Intellectu, & sub idea quadam constitui possit, imò debeat. Quemadmodū igitur Aristoteles in sua Philosophia Practica ubique sibi propositā habet ideam suam Reipublicæ Optimæ, & in hac tale Jus Civile, quale descripsit obtinere vult; ita quoque, si rectè philosophari velimus, Jurisprudenciam secundum statum & ideam Civitatis perfectissimam, expendere convenit.

XLV. Hunc morem nisi tenebimus, & quoque ab idea perfectè & absolutè considerati Jurisconsulti recesserimus, infinitos quidem & in Jurisprudencia & Jurisconsultis in hypothesi consideratis imperfectionis gradus deprehendemus, neque tamen normam aliquam aut ideam habebimus, ad cujus perfectionem varii illi imperfectionis gradus exigi atque examinari possint. Quæ Jurisconsultorum imperfectio non solum in eo cernetur, quod alius hac, alius alia solidæ Jurisprudenciæ parte suffultus, totam tamen illam sibi vindicet, sed quod tantum non omnes ne quidem unius partis, Nomotheticæ, Senatoriæ vel Judiciariæ Jurisprudenciæ; possessionem laudemq; solidam sibi suo merito tribuere queant.

XLVI. Atque alias hujus rei causas ut prætermittam, una tamen, eaq; præcipua dissimulanda non est. Quod Aristoteles de Prudentia Civili ait, eam esse & Universalium & Singularium, *6. Nicom. 7. §. 23. & cap. 8. §. 22.* idem non-

non solum de Jurisprudencia, sed & de singulis ejus parti-
 bus seu speciebus est dicendum, sic ut Jurisprudencia &
 Nomothetica, & Senatoria, & Judiciaria tam cognitione
 Universalium quam Singularium debeat esse subnixa.
 Quamvis autem moneat Aristoteles, operam esse dandam,
ut utramque cognitionem habeamus, 6. Nicom. 7. §. 28. acci-
 dit tamen diversimodè, ut alium cognitionem universalium,
 alium singularium, alium utrorumque, sed iterum vario
 imperfectionis gradu habere videas. Universalium co-
 gnitio eò prodest, ut hinc exstrui possint Demonstrationes.
ἐκ τῶν ὅσ' αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τῶν: Ex his enim princi-
piis conclusiones demonstrantur, & de extremis seu singulari-
bus fiunt demonstrationes. 6. Nicom. 11. §. 21. Singularium
 vero cognitio, quæ eidem Philosopho Experientiæ nomine
 venit, ad agendum maximè commoda est, *quia omnis actio*
versatur in singularibus. 6. Nicom. 7. §. 24. Cum igitur per-
 pauci sint, qui cognitionem & Universalium & Singularium
 habeant, quæritur uter alteri sit præferendus, qui vel tan-
 tum istam, vel hanc tantum cognitionem sibi adquisivit?
 Audiamus arbitrium Aristotelis. Is ita decernit 6. Nicom.
 7. §. 25. seqq. *Cum hic (in singularibus) nonnulli inscii sint,*
ad agendum aptiores scientibus (cognitionem universalium
habentibus) tum in aliis rebus ii, qui sunt usuperiti: Nam si
quis sciat, carnes leves esse ad concoquendum faciles & salu-
bres: leves autem qua sint ignoret, bonam valetudinem non
efficiet; sed is potius efficiet, qui avium carnes scit esse leves &
salubres. Prudentia enim in agendo posita est. Danda igitur
opera est, ut vel utramq; cognitionem habeamus, vel hanc
potius, quam illam solam. Et 6. Nicom. 11. §. 22. & 23. *Ita-*
que usu peritorum, & senum aut prudentium pronuntiatis
 atque

atque opinionibus etiam non demonstratis, non minus, quam demonstrationibus attendendum atque obtemperandum est. Nam quoniam per Experientiam oculam quendam consecuti sunt, principia facile cernunt. Hæc ille.

XLVII. Si igitur perfectus Jurisconsultus, sive in idea consideratus, debet instructus esse & Prudentia Nomo-thetica, & Senatoria, & Judiciaria, præditusq; singularum harum cognitione tam universalium quam singularium; magnum hinc denuo argumentum peti potest, cognoscendi variam imperfectionem in iis, qui venerandum Jcti nomen temere usurpant, idq; veluti Harpyæ fædo contactu involant & conspurcant. Quos inter nescio an alii sint impudentiores, quam qui Juris Naturalis disciplinam ne quidem extimis labris degustarunt, atque insuper, ut fit, illam stolidissimè contemnunt; cum tamen hujus juris solida cognitio veræ perfectæq; Jurisprudentiæ partem constituat præcipuam. Quid de iis dicendum, qui Juris publici administrationem in quæstu habent, consilia non publico sed privato emolumento attemperant, Republicam non juvant, sed premunt, imò sæpè opprimunt, aut, qui ne quidem opidulo, nedum Reipublicæ, rectè præesse norunt, & tamen magni Jurisconsulti haberi volunt, imò jure quodam quæsito hoc nomen & elogium sibi postulant? Quamvis etiam nonnulli, qui in foro versantur, Judiciaria Prudentia sic satis polleant, neque præter hanc in iis, Jurisprudentiam quod attinet, fortè quisquam aliquid desideraverit; nemini tamen non rerum forensium perito constat, multos non tam in Judiciaria prudentia, quam facundia & audacia sua præsidium habere, Judices sedere illos, qui non solum Prudentia Judiciaria, sed ipso sæpè judicio sunt destituti,

stituti, causasq; perorare eos, qui solidam prudentiam Judicariam non attigerunt, sed quaestui unice inhiant, & ad fraudes, fallacias, insidiasq; dolosas animum, consilia, laqueosq; Processus comparatos & intentos habent. Atque hos tamen omnes jure quodam optimo maximo Jurisconsultorum nomen possidere videas. Etsi etiam in Academicis multi praecleari viri magnam Jurisprudentiae solidae laudem suo merito adsecuti fuerint, multis tamen, (quibus memet non eximo) multa deesse quis nescit? Quotusquisque Juris Naturalis aliquam habet curam aut rationem, nedum ut ejus exactam cognitionem adquisiverit? Nonnulli scientia legum satis sunt instructi, Prudentia autem rerum secundum leges gerendarum sunt destituti. Alii habent cognitionem universalium, alii singularium tantum, alii feliciori ingenio majoriq; studio utramque amplexi sunt; ut sane non sine ratione discrimen constitui possit inter Jurisconsultum, & Jurisperitum, etiamsi nonnulli utroque nomine promiscue fuerint usi. Nihil enim vetat, diversis rebus diversas quaerere appellationes, imò distinctis rebus distinctae significationis vocabula tribuere omnino conveniens est.

XLVIII. Atque hactenus demonstratum fuit, esse aliquam Juris absolute considerati Scientiam: deinde esse quoque ejusdem Prudentiam, eamq; integram comprehendere Nomotheticam, Senatoriam & Judicariam. Denique Jurisconsultum secundum ideam exploratum hac omni Juris Civilis Prudentia debere quidem esse instructum; ut tamen sibi tantum solidae Jurisprudentiae deesse existimet, quantam forte imperfectionem in se deprehenderit. Caeterum cum ego de Jurisprudentia & Jurisconsulto in thesi & juxta principia Aristotelica differuerim, veniam mihi dari postulo,

F

si alii

si alii viri docti à se me dissentientem deprehenderint, Quomodo enim me consentientem habere poterunt ii, qui vel ex aliis principiis de Jurisprudencia & Jcto disputant, aut Jurisprudenciam vel Jctum in hypothesi considerant, & certo modo aut qualitate vel istam vel hunc adfectum præsupponunt?

XLIX. Si enim verbi gratia mihi propositum fuisset expendere Jurisprudenciam Romanam, aut Jurisconsultum, qualem illum in Republica Romana esse voluerunt, non parùm aliter illa omnis disputatio fuisset instituenda. Etsi enim Jurisprudencia Romana sit longè præstantissima, non tamen cum Jurisprudencia Universalis componi meretur, nedum ut ei anteponi debeat. Interim ea cum primis re maximè æstimanda est Jurisprudencia Romana, quod, cum Jurisprudencia Universalis hæctenus plenè non fuerit tradita, ejus tamen pretiosissimæ particulæ per Digestorum libros sint dispersæ. Eadem vicissim suos quoque habet nævos; multisq; defectibus tum *ἀμεθοδία* laborat. Quod tamen non ita accipi velim, ac si prorsus nulla illius Juris sit methodus, sed quod passim & Librorum, & Titulorum, ipsarumq; Legum nulla vel *συνέχεια* vel *συνάφεια* cernatur, quæ tamen in tam vasto studio quæri posset & deberet. Tantum vero abest, ut Jurisprudencia Romana simpliciter optima & perfectissima haberi possit, ut ne quidem Jus Reipublicæ Hebræorum à Legislatore Deo libere conditum tale omnino haberi debeat. Quam in rem adsciscere licet infallibile Servatoris nostri testimonium, professi, huic populo multa fuisse indulta *διὰ τὴν σκληροκαρδίαν*.

L. Si quoque talem Jctum describere voluissèm, qualem illum Romani veteres, vel hodie in Germania multi esse

esse volunt, longè mihi alia in eundè fuiſſet ratio. Si quaeretur, quisnam Jurisconsultus verè nominaretur: eum dicerem, qui legum, & consuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus eſſet. Cic. 1. de Orat. Idem Servium Sulpitium his verbis commendat: Nec vero ſilebitur admirabilis quedam, & incredibilis, & penè divina ejus in legibus interpretandis, aequitate explicanda, ſcientia, in Philipp. 9. Eſt ſine dubio domus Jcti, totius oraculum civitatis. 1. de Orat. Duplex igitur cum primis Jctorum in Republica Ro. fuit officium, Interpretari leges, & Respondere conſulentibus de jure. Imò nonnulli omne Jctorum officium contineri putant, facultate interpretandi leges. Talem igitur Jctum in hypothefi qui ſibi proſiſtitum habent, ipſam Jurisprudentiam non dubitant definire per habitum interpretandi leges. Atque ad hanc Jurisprudentiam in hypothefi ſpectatam etià videtur reſpexiſſe Chriſtophorus Ehemius, qui illam medio inter Prudentiam νομοθετικὴν & πολιτικὴν natura eſſe docet lib. 2. cap. 5. de Principiis Juris. Alii hanc Jurisprudentiam ad nullam Jurisprudentiæ abſolutè conſideratæ ſpeciem referri poſſe, ſed compoſitam eſſe ajunt ex duobus habitibus Prudentiæ adſinibus, quorum alter σύνεσις, alter γνώμη ab Ariſtotele dicitur. Hi quò tendant, ex iis, quæ de utroque hoc habitu expoſui, quodammodo colligi poſteſt.

LI. Horum veſtigia ſi legere liberet, tentari fortè poſſit, annon Celfus rectè etià dixerit, quod Jus, hoc eſt, Jurisprudentia ſit ars boni & aequi, l. 1. pr. ff. de Juſt. & Jur. Sic ut non ſolum ſit aliqua Juris & Scientia, & Prudentia, ſed & alio reſpectu Ars. Neque enim vereor adfirmare, δύναμιν ἐρμηνευτικὴν ſeu Facultatem interpretandi

Artem quandam esse: ipsamq; Interpretationem vel inprimis Æquitatem debere consecrari. Unde tam veterum quàm recentiorum encomia, quibus Jurisprudentiam extollunt, præcipuè in Æquitatem conspirant. Imo Cicero laudat Crassum, quod *multa contra scriptum pro aquo & bono dixerit, & hominem acutissimum Q. Scævolam argumentorum exemplorumq; copia obruerit. in Bruto s. de clar. Oratorib.* Sed si verum amamus, nullo modo defendi posse videtur, ut Jurisprudentia dicatur Ars. Etsi enim Jura Legesq; Interpretationem exposcant; alia tamen disciplina est ipsa Jurisprudentia, alia vero Ars interpretandi jura vel leges. Et vero illa Ars interpretandi plurimarum aliarum disciplinarum adminiculo & subsidio opus habet, sic, ut si Jctum ex munere interpretandi metiri velimus, ipsi hanc ad rem sola Jurisprudentia nequaquam sufficere possit. Sed vel de Interpretatione Juris, aut officio Jctorum jam uberius differere non constitui. Quæ vero de Jurisprudentia & Jurisconsulto in thesi propolita sunt, aliorum testimoniis vel autoritate confirmare aut illustrare nolui: quod illi in nimium diversas opiniones discedant, ut potius visum sit, ex meo ingenio (ceu initio dixi) symbolam conferre, quàm aliorum dissidia vel componere, vel ex iis tenebris meæ sententiæ lucem quærere.

FINIS.

COROLLARIA.

I.

Confuetudinis Jus Populo sine discrimine acceptum ferendum non est.

II.

Quod metu belli iusti exprimitur, non admittit restitutionem. *Grot. 2. de J. B. P. c. 17. n. 16.*

III.

Cur Ulpianus Jurisprudentiam æquè divinarum atque humanarum rerum notitiam esse dixerit, vel inde conjectare licet, quod Val. Maximus Scævola & Titum Manlium Torquatum: Tacitus, Macrobius & Gellius Atejum Capitonem: Festus Pompejus, Charisius & Sosipater Labeonem, Pontificii juris peritissimos fuisse testentur.

IV.

Malè Zoannettus in *tr. de Ro. Imperio & ejus Jurisd. ex usu Legum ad subjectionem argumentatur.*

V.

Sicut nec Appellatio infallibile indicium Superioritatis est.

VI.

Magni sanè facienda est *l. 11. ff. de pæn.* non tamen tanti, ut eam cum Oldendorpio toti Constitutioni Criminali Carolinae præferre velis.

VII.

Nimius est Franciscus Vivius, quando his utitur verbis: *Spiritus non magis potest fieri Doctor, quàm asinus homo.*

VIII.

Si is, cui promittitur, metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio; is tenetur ad liberandum promissorem, si promissor velit. *Grotius lib. 2. de J. B. P. c. 11. n. 7.* Negata vero hac liberatione, ipse promissor se restituere in integrum potest. *Idem lib. 3. de J. B. P. c. 23. n. 2.*

F 3

IX.

IX.

Qui Processum callet, Legum ignarus, Pragmaticus potius
quàm JCTus Practicus appellandus est.

X.

Datur Dominium eminens.

XI.

JCTi rectè præficiuntur civilibus Reip. muneribus.

XII.

Sacerdotes non solum sunt ministri Ecclesie, sed etiam sub-
diti Magistratus.

XIII.

Publica utilitas tollit Monopolii vitium.

XIV.

Ministri Typographi eadem cum hoc immunitate fruuntur,
etiamsi conjugium inierint. *Mev. p. 8. decis. 265. & seq.*

XV.

Si quis appellaverit à Judice interessato, lex *6. C. quor. appel-
lat. non recip.* non habet locum.

XVI.

Per *desidia deditos* in *l. 25. §. 1. ff. de probat.* non cum Cujacio
lib. 21. obs. 26. Monachos, sed Christianos, quibus JCTus Paulus
admodum fuit infensus, intelligimus.

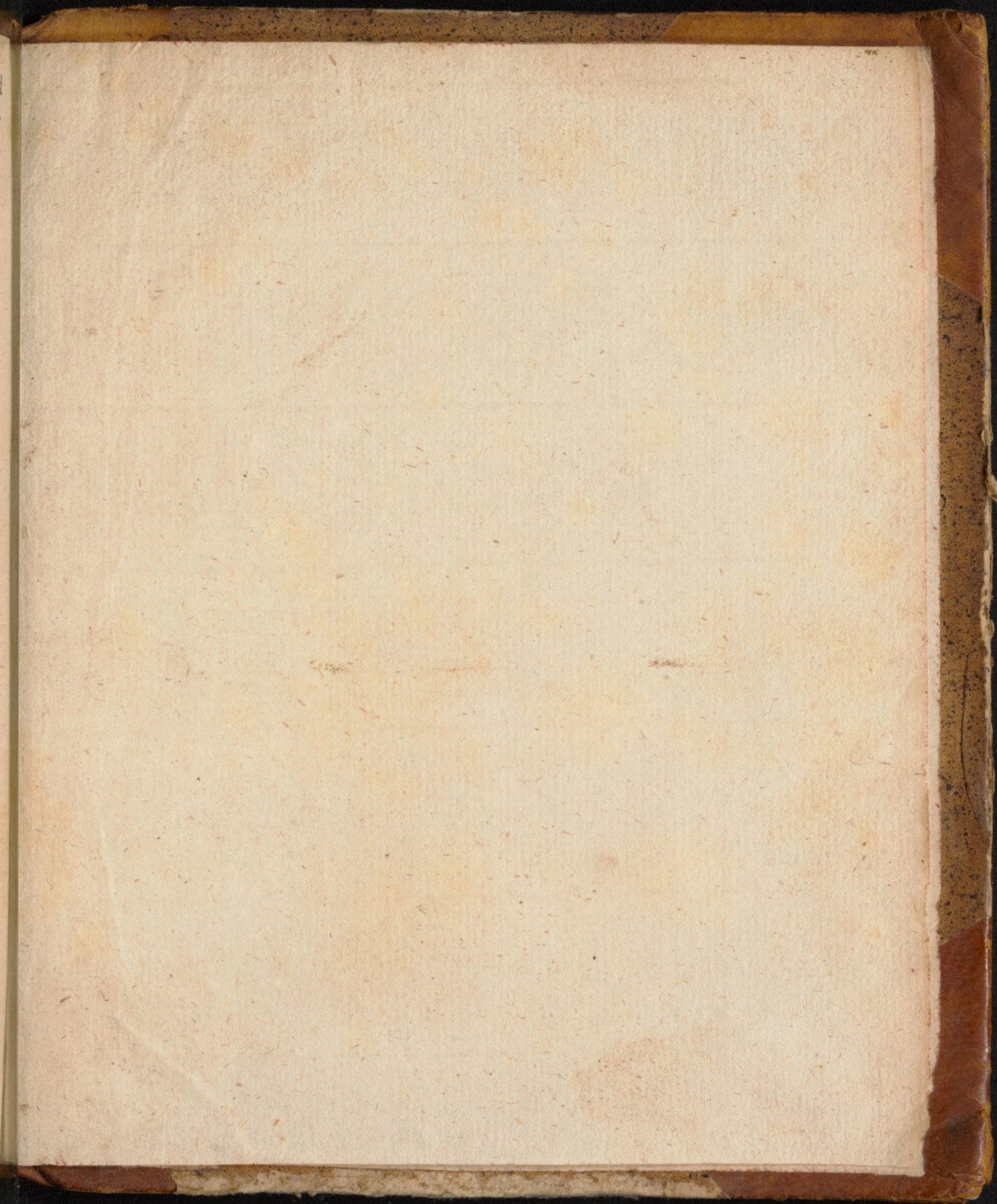
XVII.

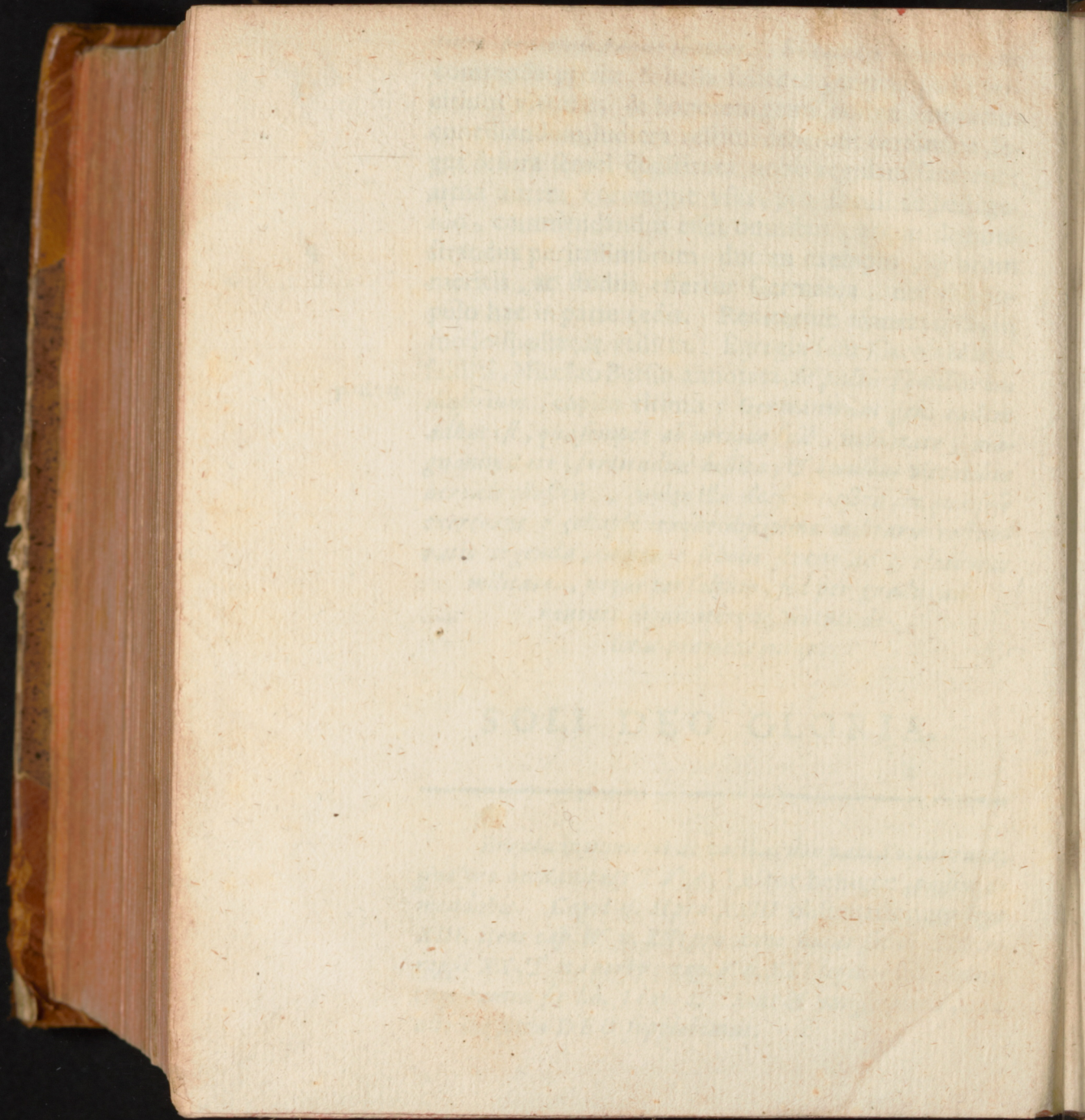
Magis etiam infestus fuit Christianis Ulpianus, qui illos *Im-
postorum* nomine traduxit *l. 1. §. 3. ff. de extr. cognit. & septem
Rescripta Principum*, quibus pœnis adfici Christianos oporteat, in
libris *de Officio Proconsulis* collegit, teste Lactantio *lib. 5. Instit. c. 11.*

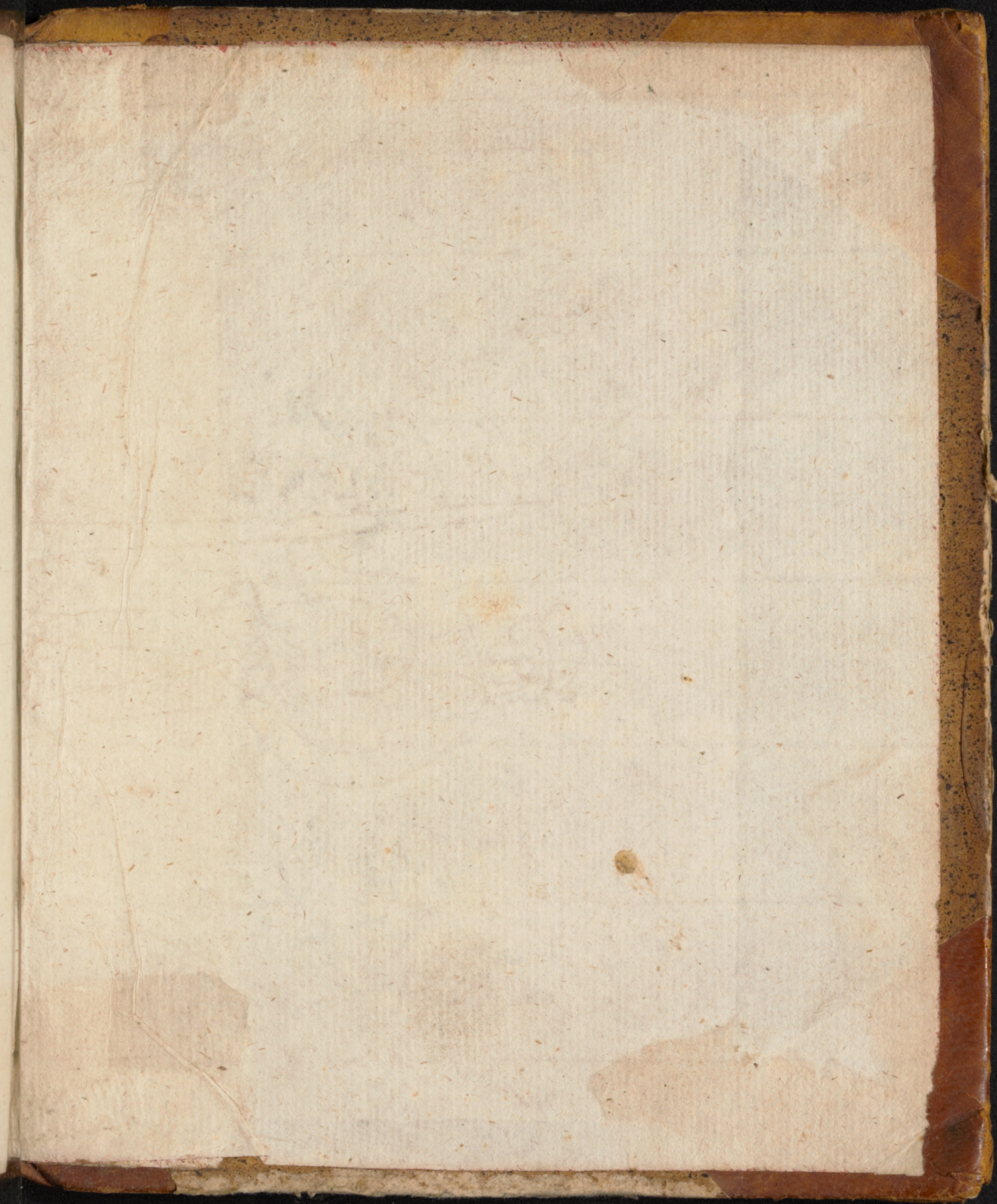
XVIII.

Verum est, quod scribit Cujacius ad Greg. Lomellinum, Juris
disciplinam Definitionibus indigentissimam esse. Neque tamen
nostrum desiderium expleret, si superesset Q. Mutii Scavolæ liber
τῶν ὀργῶν, quantum colligere licet ex *l. 64. ff. de adq. rer.
dom. l. 8. ff. de aq. cott. & est. l. 241. ff. d. V. S. l. 73. ff. de R. I.*

ere illa noluit, quod alibi significa-
diuinarum antistiti plane hoc dari
d aeterna hominum saluti intentus
comoueret omni studio. Post Gre-
tempora, quando maior pontificum
cepisset in Imperio, alibique pas-
dos quoque equestres, ex peculiari
particulam esse voluerunt, *quasi*
num, & pericula animarum proueni-
nificiari haut licet, in torneamen-
am ferie abreptos fuisse sapius, qui
non debebant, nec pauca ipsorum,
nti annumerare possemus. Nulla
raua intentio, non cadis, sed virtum
iam pridem, ne imparati ad lu-
diligentissime sibi prospicere tene-
stri, de viatico caelesti. Goldastus,
ritutionum, ad annum *1000 ccc xxxiix*, p. m. 121,
, sub sacramenti violatione, aere e-
se immittat, qui non prius expiaue-
& DEO se reconciliauerit. Atque
ε παρασκευης, velut ex regula, obti-
ennibus, ac necessaria erat, quia e-
erunt antiquius, quam viuere iuxta
& iura consueta. Neque dubitan-
er ita prodierint instructi ad certa-
quod & ante praelia in bellis, pari
sacramenti adhiberent. Sic vero
e, torneamenta publica, & qua au-
m instituebantur, nec pontificum
nia impediri potuisse, quemadmo-
Guelfico, Coloniensi Florentii com-
Bb 3 mitis

c. r. felic.
X de torn.